

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

навчально-науковий інститут післядипломної освіти

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра психології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

В.о.завідувача кафедри психології

_____ **Володимир ШЕВЧЕНКО**

«__» листопада 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **ЕМОЦІЙНІ СТАНИ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ ЗАЛЕЖНО ВІД
РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ**

Керівник:

**к.психол.н., доцент
Шевченко Володимир
Володимирович**

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

**к.психол.н., доцент
Литвиненко Ірина Сергіївна**

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала:

**студентка VI курсу групи 664 Мз
Гауке Тетяна Михайлівна**

(П.І.Б.)

Спеціальності:

053 «Психологія»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Психологія»

Миколаїв – 2025 рік

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Шевченко В.В.		
Розділ 1	Шевченко В.В.		
Розділ 2	Шевченко В.В.		
Розділ 3	Шевченко В.В.		
Висновки	Шевченко В.В.		

7. Дата видачі завдання 14.10.2025**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до кваліфікаційної роботи	вересень 2025	
2.	Розділ 1. Теоретичні основи дослідження емоційних станів жінок зрілого віку залежно від рівня психологічної сепарації	вересень 2025	
3.	Розділ 2. Емпіричне дослідження взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку	вересень-жовтень 2025	
4.	Розділ 3. Психологічна корекційна робота з жінками зрілого віку, спрямована на гармонізацію емоційних станів та розвиток автономності	жовтень 2025	
5.	Висновки	листопад 2025	
6.	Передкваліфікаційна практика	06.10 – 18.10. 2025	
7.	Оформлення списку використаних джерел та літератури, додатків	листопад 2025	
8.	Попередній захист	27.11.2025	
9.	Рецензія на кваліфікаційну роботу	02.12.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи	18.12 2025	

Студент

(підпис)

Гауке Т.М.

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Шевченко В. В.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Гауке Т.М. ЕМОЦІЙНІ СТАНИ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 053 – «Психологія». Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2025.

У магістерській роботі досліджено особливості емоційних станів жінок зрілого віку та їх взаємозв'язок із рівнем психологічної сепарації. Актуальність дослідження зумовлена тим, що вивчення взаємозв'язку між психологічною сепарацією та емоційними станами жінок зрілого віку є відносно новим напрямом сучасної психології, який перебуває на перетині вікової психології, психології особистості, теорії прив'язаності та сімейної психології. Попри широке висвітлення проблематики сепарації у науковій літературі, питання її впливу на емоційну сферу у період зрілого віку, особливо серед жінок, залишається недостатньо дослідженим і потребує подальшого емпіричного уточнення.

У першому розділі подано теоретичний аналіз проблеми, зокрема розглянуто особливості емоційних станів жінок зрілого віку та чинники, що їх зумовлюють. Детально висвітлено поняття психологічної сепарації, її структуру та роль у розвитку емоційної зрілості. Узагальнено сучасні наукові підходи й результати досліджень, що описують взаємозв'язок між рівнем сепарації та емоційним функціонуванням жінок у період зрілості.

Другий розділ присвячено організації та проведенню емпіричного дослідження. Наведено характеристику вибірки, описано використані психодіагностичні методики та здійснено аналіз отриманих результатів. Виявлено статистично значущі зв'язки між рівнем психологічної сепарації та проявами емоційної нестійкості, тривожності й внутрішньої напруженості у жінок зрілого віку.

У третьому розділі розроблено й обґрунтовано психологічну корекційну програму, спрямовану на розвиток автономності та гармонізацію емоційних станів жінок зрілого віку. Описано етапи програми, зміст корекційних заходів і принципи їх реалізації. Результати формувального експерименту підтвердили ефективність програми. Подано практичні рекомендації щодо психологічного супроводу жінок із різним рівнем психологічної сепарації.

Результати дослідження можуть бути використані у психологічному консультуванні, тренінговій діяльності, роботі центрів психологічної підтримки, а також у подальших наукових дослідженнях.

Ключові слова: психологічна сепарація, емоційні стани, автономність, емоційна регуляція, жінки зрілого віку, корекційна програма.

ABSTRACT

Hauke T.M. EMOTIONAL STATES OF MATURE WOMEN DEPENDING ON THE LEVEL OF PSYCHOLOGICAL SEPARATION. Qualification work for the second degree of higher education (master's degree) in specialty 053 - "Psychology". Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2025.

The master's thesis examines the characteristics of the emotional states of mature women and their relationship with the level of psychological separation. The relevance of the study is due to the fact that the study of the relationship between psychological separation and the emotional states of mature women is a relatively new direction in modern psychology, which lies at the intersection of age psychology, personality psychology, attachment theory, and family psychology. Despite the extensive coverage of the issue of separation in scientific literature, the question of its impact on the emotional sphere in middle age, especially among women, remains understudied and requires further empirical clarification.

The first chapter presents a theoretical analysis of the problem, in particular, the characteristics of the emotional states of mature women and the factors that determine them. The concept of psychological separation, its structure, and its role in the development of emotional maturity are discussed in detail. It summarizes contemporary scientific approaches and research findings describing the relationship between the level of separation and the emotional functioning of women in adulthood.

The second chapter is devoted to the organization and conduct of empirical research. It provides a description of the sample, describes the psychodiagnostic methods used, and analyzes the results obtained. Statistically significant relationships between the level of psychological separation and manifestations of emotional instability, anxiety, and internal tension in mature women were identified.

The third chapter develops and substantiates a psychological correction program aimed at developing autonomy and harmonizing the emotional states of mature women. The stages of the program, the content of corrective measures, and the principles of their implementation are described. The results of the formative experiment confirmed the effectiveness of the program. Practical recommendations are given for the psychological support of women with different levels of psychological separation.

The results of the study can be used in psychological counseling, training activities, the work of psychological support centers, as well as in further scientific research.

Keywords: psychological separation, emotional states, autonomy, emotional regulation, mature women, correctional program.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ	9
1.1. Емоційні стани жінок зрілого віку: особливості та чинники формування.....	9
1.2. Психологічна сепарація як умова емоційної зрілості особистості.....	14
1.3. Взаємозв'язок рівня психологічної сепарації з емоційними станами жінок зрілого віку: аналіз сучасних досліджень.....	18
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ ТА ЕМОЦІЙНИМИ СТАНАМИ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ	29
2.1. Організація та методи дослідження	29
2.2. Результати дослідження та їх аналіз	46
Висновки до другого розділу	60
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ЖІНКАМИ ЗРІЛОГО ВІКУ, СПРЯМОВАНА НА ГАРМОНІЗАЦІЮ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ТА РОЗВИТОК АВТОНОМНОСТІ	64
3.1. Психологічна корекція як засіб розвитку автономності та емоційного благополуччя жінок зрілого віку.	64
3.2. Аналіз результатів формувального експерименту	75
3.3 Практичні рекомендації щодо розвитку емоційної саморегуляції та автономності жінок зрілого віку	78
Висновки до третього розділу	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні соціальні зміни, трансформації сімейних ролей та зростання вимог до психологічної самостійності дорослої людини підсилюють значущість вивчення психологічної сепарації у зрілому віці. Незважаючи на те, що сепарація традиційно розглядалась як процес, характерний переважно для підлітків і молоді, сучасні дослідження свідчать, що для багатьох дорослих, зокрема жінок 35–60 років, питання психологічної автономності залишаються актуальними та впливають на емоційний стан, самооцінку, здатність приймати рішення й будувати зрілі стосунки.

Період зрілого віку часто супроводжується значними життєвими подіями, зміною сімейних і професійних ролей, необхідністю піклування про батьків, завершенням або переосмисленням стосунків. У таких умовах незавершена психологічна сепарація може проявлятися у підвищенні тривожності, емоційній нестабільності та труднощах із встановленням власних меж. Це позначається на загальному емоційному благополуччі та рівні психологічної стійкості.

Вітчизняні дослідження порушують проблему сепарації переважно в юнацькому віці, тоді як взаємозв'язок між рівнем сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку потребує подальшого дослідження. Разом із тим практичні психологи відзначають зростання запитів від жінок, які переживають труднощі автономності, емоційну залежність від батьків чи внутрішні конфлікти, пов'язані з самостійністю.

Емпіричне дослідження, проведене серед жінок 35–59 років, підтвердило, що рівень психологічної сепарації тісно пов'язаний із якістю емоційних переживань, стійкістю до стресу та здатністю до саморегуляції. Це підкреслює необхідність подальшого наукового аналізу та розробки психологічних рекомендацій, спрямованих на підтримку автономності та емоційної рівноваги.

Таким чином, вивчення емоційних станів жінок зрілого віку у зв'язку з рівнем їх психологічної сепарації є актуальним як із теоретичної точки зору, оскільки дозволяє уточнити механізми емоційного реагування, так і з практичної,

адже сприяє вдосконаленню психологічної допомоги та розвитку програм підтримки жінок у періоди життєвих змін.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні і емпіричному вивченні особливостей емоційних станів жінок зрілого віку залежно від рівня їх психологічної сепарації.

Об'єкт дослідження: емоційні стани жінок зрілого віку.

Предмет дослідження: особливості емоційних станів жінок зрілого віку залежно від рівня психологічної сепарації.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз емоційних станів жінок зрілого віку сучасних концепцій психологічної сепарації дорослої особистості;

2. Проаналізувати сучасні наукові підходи щодо взаємозв'язку між рівнем сепарації та емоційним благополуччям жінок.

3. Провести емпіричне дослідження рівня сепарації та емоційних станів жінок зрілого віку за допомогою валідних психодіагностичних методик;

4. Встановити особливості емоційних проявів, зокрема, тривожності та афекту, у жінок з різним рівнем психологічної сепарації та проаналізувати взаємозв'язки між показниками сепарації та емоційних станів;

5. Розробити психокорекційну програму, спрямовану на гармонізацію емоційних станів та розвиток автономності жінок зрілого віку.

6. Підготувати практичні рекомендації щодо розвитку навичок емоційної саморегуляції та автономності жінок зрілого віку.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять класичні та сучасні теорії розвитку особистості, що розкривають природу автономності та емоційного благополуччя.

Концептуальна база вивчення психологічної сепарації ґрунтується на теорії об'єктних відносин та сепарації-індивідуації М. Малер, яка описує процес відокремлення як необхідний етап становлення зрілої особистості.

Важливим є внесок Теорії прив'язаності Дж. Боулбі, положення якої дають змогу аналізувати, як досвід дитячих стосунків із батьками формує внутрішні

робочі моделі та впливає на здатність до емоційної самостійності у дорослому віці.

Системний підхід до сімейних взаємин М. Боуена дозволяє розглянути незавершену сепарацію не лише як індивідуальну, але і як міжпоколінну проблему, що передається в сімейній системі та відображається на емоційних станах жінки.

Концептуальна база вивчення емоційних станів спирається на функціональні теорії емоцій К. Ізарда, що визначають роль емоцій у регуляції поведінки, а також на положення про емоційну саморегуляцію Дж. Гросса.

В аспекті вікової психології дослідження базується на теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона, де зрілий вік пов'язаний із вирішенням кризи генеративності проти стагнації, та на моделях життєвого шляху Д. Левінсона, що описують кризові переходи, які активізують потребу в автономності.

Крім того, в дослідженні враховуються праці вітчизняних та зарубіжних психологів, присвячені автономності, емоційній стійкості та благополуччю жінок зрілого віку, зокрема Т. Андрущенко, О. Руденко та Л. Кульчицька. Загальнонаукова методологія ґрунтується на принципах системності, детермінізму та розвитку.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та забезпечення об'єктивності отриманих результатів у роботі було використано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів.

До теоретичних методів належить аналіз, синтез та узагальнення наукових джерел з проблематики психологічної сепарації у дорослому віці, емоційних станів жінок зрілого віку та чинників, що впливають на їх емоційне благополуччя. Використовувалися методи порівняльного аналізу, систематизації та структурування наукових положень для уточнення змісту базових понять, визначення теоретичних підходів до вивчення автономності та особливостей емоційної сфери жінок.

Емпіричний блок дослідження включав констатувальний та формувальний етапи. На констатувальному етапі було проведено онлайн опитування, яке дало змогу визначити рівень психологічної сепарації та оцінити емоційні стани жінок зрілого віку. Для діагностики використовувався комплекс валідних психодіагностичних **методик**: Індекс психологічної сепарації, Шкала позитивного і негативного афекту (PANAS), а також Шкала реактивної і особистісної тривожності Спілбергера–Ханіна. Застосування цих методик дозволило отримати кількісні та якісні показники, необхідні для аналізу особливостей емоційної сфери та виявлення її зв'язку з рівнем автономності.

Формувальний етап передбачав розробку та апробацію психологічної корекційної програми, спрямованої на гармонізацію емоційних станів і розвиток автономності жінок зрілого віку. Ефективність програми оцінювалася шляхом порівняння результатів первинного та повторного вимірювання емоційних станів та показників сепарації.

Для статистичної обробки емпіричних даних застосовувалися методи математичної статистики: коефіцієнт кореляції Пірсона для визначення взаємозв'язку між показниками, а також критерій Стюдента для оцінки статистичної значущості відмінностей між групами. Обробка даних проводилася із використанням комп'ютерних програм табличного аналізу.

База дослідження. Для проведення емпіричного дослідження була сформована вибірка жінок зрілого віку, які взяли участь в онлайн опитуванні, яке проводилося з використанням Google Forms. До вибірки увійшли 33 жінки віком від 35 до 59 років. Учасниці проживають у різних регіонах України та мають різний сімейний, соціальний і професійний статус, що забезпечило різноманітність отриманих даних і підвищило репрезентативність вибірки.

Добір учасниць здійснювався за принципом добровільності та анонімності. Жінки самостійно заповнювали опитувальники, що дозволило отримати щирі відповіді без впливу дослідника. Усі респондентки погодилися на використання їхніх відповідей у наукових цілях. Додатковий відбір не проводився, оскільки

дослідження спрямоване саме на виявлення особливостей емоційних станів і рівня психологічної сепарації у широкій групі жінок зрілого віку.

Усі учасниці пройшли комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на визначення рівня психологічної сепарації, оцінку позитивного і негативного афекту, а також вимірювання особистісної і ситуативної тривожності. Отримані дані стали основою для подальшого статистичного аналізу і дозволили встановити характерні закономірності емоційної сфери жінок у контексті їх автономності.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів у роботі психологів, консультантів та фахівців, які працюють із жінками зрілого віку, що переживають труднощі автономності, емоційної саморегуляції або зберігають емоційні зв'язки з батьківською сім'єю. На основі результатів дослідження розроблено корекційну програму, спрямовану на гармонізацію емоційних станів, посилення автономності та розвиток психологічної зрілості. Удосконалено підходи до психологічного супроводу жінок із різним рівнем сепарації через врахування особливостей їх емоційного реагування. Матеріали роботи можуть бути використані у практичному консультуванні, у проведенні тренінгових занять, у роботі центрів психологічної допомоги, а також у подальших наукових дослідженнях з проблематики сепарації та емоційної саморегуляції.

Апробація результатів дослідження.

Основний зміст та результати роботи висвітлено в 1 фаховій статті та 2 тезах:

Гауке Т.М., Шевченко В.В. Взаємозв'язок між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку. Статтю прийнято до опублікування у колективній монографії за матеріалами X Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми забезпечення якості життя в глобалізованому світі» (27–28 листопада 2025 р., Польща-Словаччина-Україна, онлайн).

Гауке Т.М., Шевченко В.В. Психологічна сепарація жінок зрілого віку: теоретичний огляд та особливості феномену,

Гауке Т.М., Шевченко В.В. Емоційні стани жінок зрілого віку в контексті психологічної сепарації.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (80 найменвань) та додатків. Робота містить 6 таблиць, 2 рисунка, 3 додатки. Основний обсяг роботи складає 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ

1.1. Емоційні стани жінок зрілого віку: особливості та чинники формування

Емоційні стани жінок зрілого віку є важливою складовою їх психічного функціонування і суттєво впливають на якість життя, психологічне благополуччя та здатність долати життєві труднощі. У сучасній психологічній науці емоційний стан розглядається як інтегральне утворення, що поєднує переживання, фізіологічні реакції, когнітивні оцінки та поведінкові прояви. На відміну від короткочасних емоцій, емоційні стани мають більш тривалий характер і визначають загальний емоційний фон людини у конкретний період життя [20, с. 59-64].

Зрілий вік є одним із ключових періодів у житті жінки, що характеризується глибокими внутрішніми трансформаціями. Згідно з класифікацією вікових етапів, зрілий вік умовно охоплює період від 40–45 до 60 років. У цей час жінка стикається з важливими психологічними завданнями: переоцінкою власного життєвого досвіду, трансформацією ролей (зокрема материнської, подружньої, професійної), пошуком нових сенсів та опори в собі.

На думку української дослідниці Л. В. Скрипки, саме у зрілому віці жінки часто переживають кризу ідентичності, що виникає на тлі завершення активної репродуктивної функції, змін зовнішності, а також зниження соціального попиту, орієнтованого на молодість. У цей період жінка починає переосмислювати власну цінність, не лише як тієї, що віддає себе іншим або піклується про близьких, а як особистості, що має внутрішні ресурси, власні бажання та право на «Я» [65, с. 105].

У цей період часто активізуються ранні внутрішні конфлікти, пов'язані з незавершеною сепарацією. Якщо на попередніх етапах життя жінка реалізовувала себе переважно через інших (дітей, чоловіка, батьків), то тепер постає потреба звернутися до власної ідентичності. Така необхідність часто викликає внутрішній спротив, почуття розгубленості, тривоги, втрати сенсу.

Згідно з теорією Е. Еріксона, зрілий вік відповідає кризі "Генеративність" vs. "Стагнація". Саме Генеративність є основним завданням етапу. Однак, на цьому ж етапі життя людина починає усвідомлювати свій можливий перехід до стадії "Інтеграції" або "Відчаю" [19, с. 260]. Це усвідомлення скінченності часу підвищує вимоги до пошуку глибшого сенсу і відчуття власного розвитку. Якщо це усвідомлення не призводить до генеративних дій, зростає ризик психоемоційного вигорання, депресивних станів або фіксації на минулому.

У психологічному плані саме в зрілому віці жінка може вперше по-справжньому зіткнутися з темою сепарації. Це відбувається не як відділення дитини від батьків, а як переосмислення дорослою особистістю свого місця у світі. Часто жінка виявляє, що значна частина її рішень, цінностей та уявлень про себе були сформовані під впливом значущих інших. У роботах Л. В. Скрипки підкреслюється, що у зрілому віці «актуалізується потреба у глибокій автономії, тобто психологічному самовизначенні, що не залежить від зовнішнього схвалення» [65, с. 107].

У цьому віці жінка може переживати символічний етап «другого народження», коли вона усвідомлює себе не стільки через призму ролі матері чи дружини, скільки як самодостатню особистість. Проте цей процес «перенародження» неминуче супроводжується болісним розривом із попередніми ідентичностями. У ситуаціях, коли первинна сепарація (в юності) виявилася неповною або формальною, у зрілому віці жінка актуалізує її повторне переживання на глибинному рівні. Це виражається у формі внутрішнього конфлікту між зовнішньою соціальною відповідальністю та власними потребами.

Як зазначає К. Гілліган у своїй теорії, на певному етапі жінки починають переходити від «етики турботи про інших» до «етики відповідальності перед собою», тобто, до побудови автентичної ідентичності, заснованої не на зовнішніх очікуваннях, а на власних цінностях і бажаннях [41, с. 119].

Психологи також підкреслюють важливість тілесного компоненту у сприйнятті себе жінкою у зрілому віці. Фізичні зміни, пов'язані з віком (гормональні коливання, зміни у репродуктивній системі), можуть викликати амбівалентні переживання: від прийняття мудрості тіла до глибокого внутрішнього конфлікту через втрату молодості [8, с. 211]. Якщо жінка ідентифікує себе переважно через зовнішню привабливість або соціальну роль, то такий перехід часто супроводжується кризою самооцінки. У таких випадках сепарація набуває ще одного важливого виміру, відділення від колишнього образу себе, від уявлень про «ідеальну» жінку, нав'язаних ззовні.

У дослідженнях підкреслюється, що «жінка у зрілому віці починає цінувати глибину стосунків, цілісність досвіду, стабільність внутрішньої позиції, а не лише досягнення чи соціальне визнання» [60, с. 151]. Цей етап часто стає часом для нового етапу самореалізації у творчості, допомозі іншим, духовному розвитку або професійному переформатуванні.

Вітчизняні та зарубіжні психологи наголошують, що емоційність у зрілому віці набуває більшої глибини, пов'язаності з життєвим досвідом та здатністю до рефлексії. Емоційні стани жінок у цьому віці є складними, багатокомпонентними і часто амбівалентними: поруч із задоволеністю життям можуть співіснувати сум, тривожність, напруга або почуття невизначеності щодо майбутнього [11, с. 75-81]. Такі протилежні переживання відображають природні завдання розвитку зрілого віку та індивідуальний характер адаптації жінки до життєвих змін.

Окреме місце у структурі емоційних станів займає феномен тривожності. Дослідження українських авторів свідчать, що жінки зрілого віку частіше демонструють підвищений рівень емоційної напруги, оскільки стикаються з багатовимірними викликами: догляд за батьками, зміна стосунків з дорослими дітьми, професійне навантаження та переосмислення партнерських стосунків

[21, с. 104]. Тривожність може набувати як ситуативного, так і особистісного характеру, що відображає внутрішню потребу в стабілізації життєвих орієнтирів.

Суттєвий вплив на емоційні стани справляють міжособистісні стосунки. Жінки в цей період можуть переживати «синдром порожнього гнізда», трансформацію подружніх відносин або надмірну залежність від ролі матері. У дослідженні І. Семенової встановлено, що період відокремлення дітей може супроводжуватися почуттям втрати сенсу, зниженням самооцінки, сумом та емоційною нестійкістю [63, с. 97]. Такі переживання загострюються у жінок із недостатньою внутрішньою автономністю або незавершеною сепарацією від власної батьківської сім'ї (це речення є ключовим для вашої роботи).

Важливим чинником емоційних станів є система цінностей жінки та ступінь сформованості її ідентичності. Дослідниці Л. Лук'янова та Т. Татарчук підкреслюють, що жінки зі стабільною гендерною та особистісною ідентичністю демонструють більш гармонійні емоційні стани, краще справляються зі змінами та зберігають внутрішню рівновагу [41, с. 118]. Натомість ті, хто переживає невизначеність у питаннях власної самоцінності або життєвих ролей, частіше відчують емоційні коливання, розгубленість і виражену емоційну залежність від зовнішніх оцінок.

Емоційні стани жінок зрілого віку значною мірою визначаються також рівнем їх емоційної саморегуляції. Дослідження Л. Руденко підтверджує, що здатність керувати власними переживаннями, усвідомлювати їх і конструктивно виражати є ключовим чинником психологічного благополуччя у цьому віці [58, с. 115]. Жінки з розвиненими навичками саморегуляції демонструють більшу стійкість до стресу та здатність підтримувати стабільний емоційний фон, тоді як порушення у сфері саморегуляції сприяють розвитку хронічної тривожності, емоційної виснаженості та зниженню здатності до соціальної адаптації.

Вагоме значення у формуванні емоційних станів мають соціально-психологічні чинники. Це ставлення суспільства до ролі жінки, підтримка партнерських стосунків, наявність соціального оточення, що сприяє розвитку або навпаки пригнічує її автономність. Дослідження С. Г. Рожкової свідчать, що

жінки, які відчують підтримку соціального середовища і прийняття власної життєвої позиції, демонструють більш гармонійні емоційні стани і вищий рівень психологічної стійкості [56, с. 140].

Фізіологічні зміни також мають значний вплив на емоційну сферу жінки у період зрілості. Це можуть бути гормональні коливання, зміни у репродуктивній системі, зниження енергетичного ресурсу та загальна втомлюваність. Хоча ці зміни є природними, жінки часто інтерпретують їх як маркери старіння або втрати привабливості, що може провокувати тривожні або депресивні стани [8, с. 211].

Не менш важливим чинником є попередній життєвий досвід жінки, зокрема якість відносин з батьками, моделі сімейної взаємодії, досвід дитячих травм та рівень сформованості сепарації. Дослідження О. Гребенюк показують, що незавершеність процесу сепарації може провокувати емоційну нестійкість, відчуття внутрішньої невпевненості та підвищену залежність від сімейних очікувань [12, с. 104]. Це особливо проявляється у період зрілого віку, коли актуалізуються питання власної автономності, життєвих рішень та відповідальності.

Узагальнюючи теоретичні дані, можна зробити висновок, що емоційні стани жінок зрілого віку є складним багаторівневим феноменом, що формується під впливом вікових, особистісних, соціальних, сімейних та фізіологічних чинників. Особливу роль у їх формуванні відіграють внутрішня автономність, емоційна саморегуляція та якість міжособистісних стосунків. Саме тому дослідження емоційних станів у контексті рівня психологічної сепарації є актуальним і значущим як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

1.2. Психологічна сепарація як умова емоційної зрілості особистості

Психологічна сепарація є складним та багатогранним процесом, що відображає становлення особистості як автономної, незалежної одиниці, здатної до самостійного прийняття рішень та відповідальності за власне життя. У

сучасному науковому дискурсі поняття сепарації розглядається у контексті індивідуалізації, відокремлення від значущих фігур, передусім батьків, а також становлення власної ідентичності. Сепарація виступає не лише окремим етапом розвитку, а динамічною умовою, від якої залежить емоційна зрілість та психологічне благополуччя людини протягом усього життєвого шляху [37].

Теоретичне осмислення феномену сепарації бере початок у межах психоаналітичної теорії об'єктних відносин. У роботах М. Малер термін сепарація вводиться у зв'язку з описом процесу сепарації та індивідуації, який розглядається як центральний у ранньому розвитку дитини. Формування здорової особистості, за М. Малер, передбачає поступовий відхід від первинної симбіотичної єдності з матір'ю і розвиток автономного Я [46, с.55]. Процес індивідуації, тісно пов'язаний із сепарацією, включає внутрішню диференціацію та формування індивідуальних характеристик. Авторка підкреслює, що значні життєві кризи можуть викликати своєрідний регрес до більш ранніх, симбіотичних стадій, що свідчить про довготривалий і багаторівневий характер процесу сепарації.

Важливий внесок у розуміння сепарації зроблено у межах теорії прив'язаності Дж. Боулбі. У його працях наголошується, що характер зв'язку з батьківськими фігурами суттєво впливає на подальшу здатність людини до емоційної незалежності, побудови близьких стосунків та стійкості до життєвих стресорів. Ранні взаємини з батьками формують так звані внутрішні робочі моделі, тобто когнітивно емоційні схеми, які визначають очікування людини щодо себе та інших. Надійна або ненадійна прив'язаність у дитинстві пов'язана з тим, наскільки легко або складно особистість проходить подальші етапи сепарації у дорослому віці. [4, с. 36-50].

Системний підхід, представлений у концепції М. Боуена, пропонує розглядати сепарацію як процес диференціації особистості від сімейної емоційної системи. Диференціація полягає у здатності індивіда розмежовувати власні думки та почуття від емоційних реакцій близьких людей, зберігаючи внутрішню стабільність у ситуаціях напруги. Низький рівень диференціації

зумовлює емоційне злиття з батьківською сім'єю, що проявляється у хронічній тривожності, залежності від чужих очікувань та труднощах у самотійному прийнятті рішень. На думку М. Боуена, незавершеність цього процесу сприяє трансгенераційній передачі нерозв'язаних сімейних проблем і зберігає актуальність сепарації навіть у дорослому віці. [24, с. 137]

У сучасній психології сепарація розглядається як динамічний і безперервний процес, що триває протягом усього життя, особливо в періоди вікових і життєвих криз [65 с.75-81]. У дорослому віці вона передбачає насамперед формування внутрішньої автономності, а не лише фізичне віддалення від батьківської сім'ї. Йдеться про здатність людини приймати самотійні рішення, брати на себе відповідальність, зберігати емоційну рівновагу і будувати зрілі взаємини на основі поваги до власних і чужих меж. Як зазначає Дж. Гофман, сепарація у дорослому віці полягає у встановленні зрілих, автономних стосунків, у яких поєднуються близькість і самотійність, повага до себе і до іншого [1, с. 78].

Для комплексного аналізу дослідники виокремлюють кілька ключових аспектів сепарації. Емоційний вимір стосується здатності функціонувати без надмірної потреби в постійному батьківському схваленні, без відчуття, що думка батьків є визначальною для будь якого життєвого рішення. Поведінковий або функціональний аспект пов'язаний із зовнішньою автономією, зокрема з фінансовою незалежністю, самотійністю у побуті та професійній сфері. Когнітивний вимір стосується формування власного світогляду, цінностей і переконань, що не є простою копією батьківських установок. Окремо виділяють конфліктний аспект сепарації, який відображає ступінь емоційного дистресу, почуття провини чи гніву, що переживаються під час спроб відокремитися. Поєднання цих вимірів дає змогу оцінити, наскільки сепарація є реальною і зрілою, а не лише формальною.

У період зрілого віку, приблизно від 35 до 60 років, процес сепарації нерідко набуває нової актуальності. Жінка цього віку часто переживає зміну життєвих ролей, пов'язаних з дорослішанням дітей (феномен «порожнього

гнізда) [63 с.94-101], переоцінкою подружніх стосунків, зростанням відповідальності за літніх батьків, а також з професійними змінами та переосмисленням особистих цінностей. У цей період посилюється потреба в опорі на власні смисли та внутрішні ресурси, а також у здатності відокремлювати власні бажання і потреби від очікувань сімейної системи. Дослідницькі спостереження свідчать, що саме у цей час процес сепарації може активізуватися повторно, стаючи переходом від домінування зовнішніх орієнтирів до більшої внутрішньої автономії [35].

Психологічна сепарація виступає фундаментальною умовою емоційної зрілості особистості. Емоційна зрілість розуміється як здатність адекватно сприймати, переживати і виражати власні емоції, регулювати їх інтенсивність та підтримувати відносно стабільний емоційний фон незалежно від ситуативних коливань. Незавершена сепарація є джерелом багатьох дисфункціональних емоційних проявів. Коли емоційне відокремлення від батьків, особливо від матері, не відбулося повністю, це призводить до внутрішніх конфліктів та залежних моделей поведінки [37, с. 60]. Такі жінки часто переживають хронічну підвищену тривожність, постійний страх втратити підтримку або не відповідати батьківським очікуванням, емоційну напругу, пов'язану з необхідністю демонструвати зовнішню незалежність при внутрішній залежності, і нестабільність емоційного фону.

У вітчизняній психології проблема сепарації отримала всебічне дослідження в роботах Т. Андрущенко, яка описує сепарацію як багатовимірний процес, що охоплює емоційний, ціннісний, поведінковий і конфліктний компоненти [1, с.45]. Дослідниця зазначає, що у зрілому віці сепарація нерідко потребує свідомої внутрішньої роботи над формуванням меж, звільненням від почуття провини та переосмисленням відносин із батьками.

Л. Савенко підкреслює, що розвиток емоційної автономії у жінок пов'язаний із їх здатністю дистанціюватися від надмірної включеності у сімейні взаємини, що зберігаються з батьківського дому, і будувати нові моделі самореалізації [59, с.57-64].

Особливе місце у процесі сепарації займає емоційний компонент. Дослідження Л. Руденко свідчать, що емоційна саморегуляція є ключовим показником автономності дорослої особистості та прямо пов'язана з психологічним благополуччям [58, с.112-119]. Незавершена сепарація може проявлятися у підвищеній емоційній чутливості, схильності до тривожності, залежності від зовнішньої оцінки та труднощах у встановленні стабільного емоційного фону. Навпаки, сформована автономність асоціюється з емоційною стійкістю, здатністю регулювати власні переживання та приймати відповідальні рішення, виходячи з внутрішніх орієнтирів.

Сепарація тісно пов'язана з розвитком зрілої ідентичності, про що свідчать дослідження у галузі вікової психології. У роботах І. Мельник наголошується, що формування стабільного образу «Я» у зрілому віці передбачає інтеграцію життєвого досвіду з новими соціальними та сімейними ролями [50, с.156]. Жінка у період зрілості стикається з необхідністю узгоджувати власні потреби, цінності та життєві стратегії з обставинами сімейного та професійного життя, що вимагає розвиненої автономності. У випадку, коли сепарація не завершена, ці завдання можуть викликати внутрішні конфлікти, емоційне виснаження або відчуття втрати контролю над життям.

Вітчизняні дослідники підкреслюють, що емоційна саморегуляція є одним з ключових показників автономності дорослої особистості та прямо пов'язана з її психологічним благополуччям [21 с. 101-107]. Сформована психологічна сепарація пов'язується з більш високою емоційною стійкістю, здатністю до конструктивного подолання стресу, прийняття відповідальних рішень на основі власних цінностей та підтримання внутрішньої рівноваги. У такому разі сепарація забезпечує інтеграцію ідентичності, дозволяючи жінці узгоджувати власні потреби та життєві стратегії з вимогами соціального середовища без відчуття тотальної внутрішньої напруги.

Психологічна сепарація виступає фундаментальною умовою емоційної зрілості особистості. Її сформованість забезпечує здатність дорослої жінки справлятися зі складними емоціями, регулювати свою поведінку, підтримувати

стабільність внутрішнього стану та формувати конструктивні стосунки. У цьому контексті сепарація є не лише результатом розвитку, а й процесом, що триває протягом усього життя та потребує постійного переосмислення, особливо у період зрілого віку, коли проявляються нові життєві виклики.

Таким чином, психологічна сепарація є ключовим чинником, що визначає рівень емоційної зрілості та внутрішньої свободи жінки у зрілому віці. Її сформованість проявляється у здатності до автономних рішень, відповідальності за власне життя, емоційної стійкості та гармонізації взаємин з близькими. Саме тому дослідження психологічної сепарації у жінок зрілого віку та аналіз її зв'язку з емоційними станами є важливим завданням сучасної психологічної науки і становить теоретичну основу для подальших емпіричних досліджень у межах даної дипломної роботи.

1.3. Взаємозв'язок рівня психологічної сепарації з емоційними станами жінок зрілого віку: аналіз сучасних досліджень

У контексті психологічних викликів зрілого віку особливої актуальності набуває вивчення взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок. Перед аналізом сучасних емпіричних досліджень важливо окреслити базові теоретичні механізми цього взаємозв'язку, які були сформовані у класичних працях М. Малер, Дж. Боулбі, М. Боуена, К. Роджерса та А. Маслоу. Саме ці моделі створили фундамент для подальших наукових пошуків та інтерпретації того, як автономність, прив'язаність та рівень індивідуалізації впливають на емоційне функціонування дорослої особистості.

Вивчення взаємозв'язку між психологічною сепарацією та емоційними станами у жінок зрілого віку є відносно новим напрямом психологічних досліджень, що перебуває на перетині вікової психології, психології особистості, теорії прив'язаності та сімейної психології. Попри те, що загальна проблематика сепарації широко висвітлена у світовій літературі, питання її впливу на емоційну сферу у зрілому віці, особливо серед жінок, залишається недостатньо розкритим.

Аналіз сучасних досліджень засвідчує, що емоційний стан дорослої жінки значною мірою залежить від сформованості її автономності, як результату завершеності процесів психологічного відокремлення від батьківської сім'ї.

У зарубіжній психології значну увагу приділено теоретичному обґрунтуванню механізмів, які пов'язують рівень сепарації із здатністю дорослої людини підтримувати емоційний баланс.

Вагоме місце у цьому контексті належить концепції М. Боуена, який у межах теорії сімейних систем описує диференціацію особистості як ключовий чинник психічного функціонування та основний показник емоційної зрілості. По суті, диференціація – це міра здатності індивіда розділяти раціональні (інтелектуальні) та емоційні процеси всередині себе, а також відокремлювати власне "Я" від емоційного впливу інших, насамперед сімейної системи. М.Боуен стверджував, що чим нижча диференціація, тим більша ймовірність розвитку психологічних проблем. Низький рівень диференціації зумовлює емоційне злиття із сімейною системою [16, с.136-140]. Це злиття має прямий деструктивний вплив на емоційні стани жінки у зрілому віці, оскільки вона нездатна розмежувати себе і систему.

Це проявляється у таких ключових механізмах:

- Підвищена емоційна реактивність: знижується поріг толерантності до стресу, і людина схильна автоматично реагувати на зовнішні подразники та зміни, не залучаючи раціональне мислення. Емоційний стан такої особи не є автономним, а залежить від "емоційної температури" оточення. Вона "заражається" чужою тривогою чи напругою.

- Труднощі з розрізненням власних і чужих емоцій: жінка не здатна чітко розмежувати власні потреби, думки та почуття від емоцій, очікувань та установок значущих осіб (партнера, матері). Це призводить до постійного внутрішнього конфлікту, оскільки людина намагається одночасно задовольнити чужі потреби і власні, але не може їх чітко ідентифікувати.

- Знижена здатність до емоційної саморегуляції: через постійне емоційне злиття та нездатність до раціонального осмислення ситуації, жінка у зрілому віці

втрачає внутрішню опору. Вона схильна покладатися на зовнішні джерела (схвалення, підтримка) для стабілізації свого емоційного фону, що створює хронічну залежність.

У таких умовах будь-які життєві стресори, характерні для зрілого віку, можуть спровокувати внутрішню нестабільність, хронічну тривожність та деструктивні переживання, оскільки недиференційована особа не має сформованого психологічного "фільтра", щоб відокремити зовнішню напругу від власного автономного "Я". Таким чином, диференціація є теоретичним аналогом психологічної сепарації у дорослому віці та ключовою умовою емоційного благополуччя.

Погляди К. Роджерса, також поглиблюють розуміння зв'язку сепарації з емоційним станом. В межах гуманістичного підходу він наголошує на необхідності узгодженості досвіду та «Я-концепції», що забезпечує цілісність і психологічне благополуччя особистості. Нездатність до автономного функціонування або залежність від зовнішнього схвалення перешкоджає формуванню емоційної зрілості та зумовлює підвищену вразливість до емоційних порушень [55, с.112].

У класичних зарубіжних теоріях підкреслюється фундаментальний зв'язок між якістю ранніх прив'язаностей та подальшими труднощами в емоційній сфері. Концепція Дж. Боулбі доводить, що ненадійні моделі прив'язаності формують підґрунтя для труднощів у подальшому емоційному самоконтролі, підвищеної тривожності та залежності від оцінки батьківських фігур у дорослому віці. Ранні внутрішні робочі моделі, що залишаються стабільними тривалий час, визначають здатність особи до автономного функціонування та ефективного подолання стресу. [4, с.110].

В працях М. Малер, увага зосереджується на тому, що порушення процесу сепарації-індивідуації на ранніх етапах розвитку часто призводить до неадекватної емоційної регуляції у дорослому віці та збереження залежних патернів взаємодії з материнською фігурою. Саме незавершеність ранньої сепарації дослідники пов'язують із формуванням хронічної емоційної напруги,

схильністю до тривоги та труднощами у побудові автономної ідентичності. [46, с.112]

У працях А. Маслоу наголошується, що здатність до саморегуляції, автономність і психологічна зрілість є необхідними умовами для внутрішньої стабільності та позитивних емоційних переживань [48, с.155].

Таким чином, зарубіжні напрацювання підкреслюють фундаментальний зв'язок між рівнем сепарації та здатністю до емоційної саморегуляції, що є критичними для психологічного благополуччя жінок у період зрілості.

Сучасні міжнародні дослідження демонструють, що незавершена сепарація у дорослому віці асоціюється з такими проявами, як хронічна тривожність, знижена самооцінка, підвищена емоційна напруга та труднощі в налагодженні стійких міжособистісних стосунків. Доведено, що низький рівень автономності негативно впливає на здатність до конструктивного подолання стресу та підтримання стабільного психологічного стану в умовах соціальних і сімейних навантажень.

В українській психології проблема психологічної сепарації активно розробляється у працях сучасних дослідників, які аналізують її як багатовимірний процес, що включає емоційний, поведінковий, когнітивний та конфліктний аспекти. Значний внесок у розуміння сепарації дорослої особистості зроблено Андрущенко Т.В., яка наголошує, що незавершена сепарація у дорослому віці здатна провокувати внутрішні конфлікти, емоційну нестабільність та труднощі у побудові власної життєвої позиції. Авторка зазначає, що саме емоційна залежність від батьківської сім'ї зумовлює труднощі у формуванні стійкого внутрішнього «Я» та перешкоджає повноцінному розвитку у зрілому віці. [1, с.45].

І. Гудим у своїх теоретичних узагальненнях підкреслює, що сепарація у дорослому віці є процесом, який тісно пов'язаний з емоційною автономією та здатністю до побудови зрілих стосунків, у яких присутні межі, повага та здатність витримувати емоційну дистанцію. Низький рівень сепарації, за його

висновками, корелює з підвищеною реактивністю, залежністю від батьківських оцінок та труднощами у проживанні криз середнього віку. [13, с.75-81].

У дослідженнях І.Кулініч, присвячених феномену первинної незавершеної сепарації у жінок зрілого віку, виокремлюється тенденція до домінування емоційної залежності від батьківської фігури, що проявляється у хронічній тривожності, невизначеності, невмінні будувати автономні рішення та зниженій здатності до емоційного самоконтролю [37, с.58-60]. Авторка наголошує, що незавершена сепарація стає чинником ускладнення процесів самореалізації жінок у період зрілості. А також, що такі жінки часто переживають суперечність між прагненням автономності та страхом втратити зв'язок із батьківськими фігурами, що породжує тривалий емоційний стрес.

Позиція українських дослідниць Л. Савенко та Л. Руденко узгоджується із твердженням про те, що емоційна автономія є ключовим чинником забезпечення психологічного благополуччя особистості. Науковиці розглядають розвинену здатність до саморегуляції як фундаментальну умову для підтримання стабільного емоційного фону та мінімізації ризику емоційного вигорання в умовах підвищених вимог, характерних для зрілого віку.

Л. Руденко підкреслює, що саме емоційна саморегуляція виступає провідною умовою психологічного благополуччя у зрілому віці, а її недостатній розвиток часто є прямим проявом незавершеної сепарації від батьківської сім'ї [58, с.112-115]. У таких випадках людина послуговується успадкованими або трансгенераційно-переданими моделями, тобто невласною системою емоційних реакцій, сформованою у первинній родині.

Зокрема, Л. Савенко деталізує специфіку формування автономії у жінок зрілого віку. Дослідниця наголошує, що цей процес значною мірою залежить від здатності до встановлення внутрішніх психологічних меж та можливості дистанціюватися від надмірної емоційної включеності у первинну сімейну систему. Несформованість механізмів такого психологічного відмежування безпосередньо корелює із зростанням рівня емоційного виснаження та внутрішньої напруги особистості. [59, с.58-61].

Карабаєва І. І., інтерпретуючи теорію Боуена в українському соціокультурному контексті, наголошує, що низький рівень диференціації зумовлює повторення міжпоколінних сценаріїв, що ускладнює формування психологічної автономності у дорослому віці [24, с.136-140]. Це підтверджує, що механізми, описані Боуеном, є актуальними й для розуміння емоційних труднощів українських жінок зрілого віку.

Суттєвий внесок у дослідження проблеми роблять науковці, які розглядають сепарацію у контексті міжпоколінних взаємодій. У роботах Л. Лук'янової та Т. Татарчук виокремлюються моделі жіночої ідентичності, що формуються у процесі взаємодії з матір'ю. Авторки підкреслюють, що жінки, які не пройшли етап емоційного відокремлення від материнської фігури, частіше демонструють емоційну чутливість, нестійкість настрою і труднощі з підтриманням внутрішньої рівноваги [41, с. 119]. Це підтверджує тезу про те, що сепарація є не лише особистісним, а й міжпоколінним процесом.

Сучасні дослідження емоційної регуляції також вказують, що здатність до емоційної стабільності у дорослому віці тісно пов'язана з розвитком внутрішніх механізмів саморегуляції, що формуються на основі диференційованих стосунків з батьками. Український психолог В.Л. Зливков у своїх працях акцентує увагу на тому, що емоційна саморегуляція не є лише процесом ситуативного контролю емоційних реакцій, а являє собою складний, інтегративний механізм, який безпосередньо залежить від рівня психологічної зрілості особистості. [22, с.185].

Зливков В.Л. наголошує на тому, що ефективність емоційної саморегуляції дорослої особистості детермінована виключно наявністю сформованих внутрішніх психологічних структур. Цей постулат відкидає зовнішньо-орієнтовані або виключно поведінкові підходи до регуляції та переносить фокус на інтрапсихічні чинники. Внутрішні структури виконують дві ключові функції, які є необхідною умовою для стійкої саморегуляції:

1) Автономність - це здатність особистості відокремлювати власні почуття, думки та рішення від зовнішнього тиску, соціальних очікувань чи імпульсивних

реакцій. Психологічна автономність забезпечує суб'єкту можливість здійснювати вибір та діяти відповідно до власної системи цінностей і переконань, що є критично важливим для свідомого управління емоційним станом, а не пасивної реакції на подразники.

2) Внутрішня Опора - полягає у формуванні внутрішнього джерела стійкості, самоцінності та ресурсності, яке не залежить від зовнішніх обставин (успіху, соціального статусу, схвалення). Внутрішня опора слугує фундаментом, що дозволяє особистості зберігати психологічну рівновагу в умовах стресу, кризи та емоційної напруги, надаючи їй стійкість, необхідну для рефлексії та конструктивного реагування.

Таким чином, В.Л. Зливков визначає, що справжня емоційна саморегуляція є показником інтегрованої та зрілої особистості, яка має міцну внутрішню базу для незалежного та стійкого функціонування у складних життєвих обставинах. [22, с.201].

Питання впливу сімейних чинників на емоційну сферу жінок зрілого віку детально розглядається у працях О. Петренко. Дослідниця вивчає зв'язок між особливостями ідентичності та емоційним фоном жінок вікової групи 45–60 років, вказуючи, що збереження залежних моделей прив'язаності може детермінувати формування нестійкої самооцінки та підвищену емоційну вразливість [53, с.113].

Важливо зазначити, що вітчизняні дослідники дедалі частіше звертають увагу на трансформацію емоційних станів жінок у контексті сімейних взаємин.

Ключовим доповненням до цієї проблематики є внесок Л.В. Скрипки, яка описує особистісну автономію як важливий ресурс розвитку та емоційного благополуччя жінки у зрілому віці. Дослідниця підкреслює, що жінки з високим рівнем автономії краще долають стрес, характеризуються емоційною врівноваженістю та демонструють більш конструктивні моделі міжособистісної взаємодії. Натомість, низький рівень автономності тісно корелює з високою емоційною напруженістю та значною схильністю до негативних емоційних

станів . Також, низький рівень психологічної сепарації пов'язаний із залежністю від партнерських відносин і підвищеною тривожністю. [65, с. 104].

Зв'язок сепарації з переживанням вікових криз демонструють дослідження О. Захарової. Авторка зазначає, що криза середнього віку у жінок часто супроводжується активізацією невирішених сепараційних процесів. Зокрема, жінки з низьким рівнем автономності частіше переживають сум, тривожність, невпевненість у собі та емоційне виснаження у період вікової переоцінки життєвих цінностей [21, с. 105]. Це підкреслює необхідність врахування сепарації як базового механізму емоційної стабільності у зрілому віці.

Сучасний напрям досліджень охоплює проблему взаємозв'язку сепарації та переживання «синдрому порожнього гнізда». І. Семенова відзначає, що жінки, які зберігають сильну емоційну залежність від дітей або батьків, частіше переживають сум, апатію, розгубленість та емоційне виснаження після відокремлення дітей [63, с. 98]. Натомість сформована сепарація дозволяє сприймати цей період як етап особистісного зростання, а не втрати.

Окремі дослідження, наприклад В. Ковальчук, зосереджені на аналізі взаємозв'язку сепарації з психологічним благополуччям у ширшому контексті. Автор наголошує, що рівень сепарації визначає не лише емоційний фон, а й здатність жінки будувати життєві стратегії, приймати рішення та долати життєві кризи. Автор підкреслює, що жінки з незавершеною сепарацією частіше демонструють емоційну залежність, нерішучість і схильність до румінацій, тоді як сформована сепарація асоціюється з внутрішньою стійкістю та ресурсністю [30, с. 49].

Узагальнені тенденції та наукові прогалини. Підсумовуючи аналіз сучасних досліджень, можна зазначити, що рівень психологічної сепарації є одним із ключових чинників емоційних станів жінок зрілого віку. Він визначає якість емоційної саморегуляції, стійкість до стресу, здатність справлятися з віковими кризами, зберігати психологічне благополуччя та будувати гармонійні взаємини. Недостатній рівень сепарації пов'язаний з підвищеною тривожністю, залежністю від зовнішньої оцінки, емоційною нестійкістю та труднощами у

формуванні зрілої ідентичності. Сформована сепарація, навпаки, сприяє емоційній стійкості та внутрішній автономності, що робить її важливим чинником психологічного благополуччя у зрілому віці.

Водночас у сучасній науковій літературі існує недостатня кількість робіт, що комплексно досліджують взаємозв'язок сепарації та емоційних станів саме у жінок зрілого віку. Питання взаємодії життєвих криз, сімейних зобов'язань, внутрішніх конфліктів та автономності потребує подальшого емпіричного вивчення.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено комплексний теоретичний аналіз феномена психологічної сепарації та її ролі у формуванні емоційних станів жінок зрілого віку. Розгляд різних теоретичних підходів дозволив з'ясувати, що психологічна сепарація є ключовою умовою становлення емоційної зрілості, внутрішньої самостійності та здатності до саморегуляції. Вона охоплює емоційне, поведінкове, когнітивне та ціннісне відокремлення від батьківської сім'ї й виступає базовою основою для формування автономної і цілісної особистості у дорослому віці.

Підрозділ 1.1 було присвячено аналізу емоційних станів жінок зрілого віку та чинників, які їх визначають. У цьому віковому періоді жінка переживає значні особистісні, соціальні та сімейні трансформації, що впливають на її емоційний фон. Емоційні стани зрілого віку формуються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема актуальних життєвих ролей, досвіду взаємин, рівня самоприйняття й здатності підтримувати психологічні межі. Саме на цьому етапі значущість сепарації посилюється, оскільки невирішені залежні патерни можуть проявлятися підвищеною тривожністю, емоційною нестабільністю та труднощами у відновленні психологічної рівноваги.

У підрозділі 1.2 наголошено, що незавершена психологічна сепарація проявляється у надмірній залежності від батьківських фігур, труднощах у

встановленні меж, потребі у постійному схваленні та підвищеній емоційній вразливості. Такий стан ускладнює регуляцію емоцій, сприяє формуванню нестійких реакцій та посилює ризики емоційних порушень. Натомість завершена сепарація забезпечує внутрішню автономність, здатність до відповідального самостійного вибору та формує емоційно зрілу поведінку.

У підрозділі 1.3 систематизовано сучасні дослідження, присвячені взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку. Аналіз наукових джерел показав, що недостатня автономність від батьківської сім'ї пов'язана зі зростанням емоційної напруги, нестійкою самооцінкою, підвищеним рівнем тривожності та схильністю до негативних афективних станів. Високий рівень сформованої сепарації, навпаки, асоціюється зі зрілою емоційною регуляцією, стійкістю та позитивним емоційним фоном.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, можна зробити висновок, що психологічна сепарація є визначальним чинником емоційного благополуччя жінок зрілого віку. Її завершеність або незавершеність прямо впливає на здатність до емоційної саморегуляції, внутрішню стабільність, спосіб реагування на життєві труднощі та характер міжособистісних стосунків.

Ці теоретичні положення створюють підґрунтя для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку, що є ключовою метою другого розділу даної дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ ТА ЕМОЦІЙНИМИ СТАНАМИ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

2.1. Організація та методи дослідження

Організація емпіричного дослідження ґрунтувалася на логічній послідовності процедур, що забезпечують достовірність, валідність та наукову обґрунтованість отриманих результатів. Основною метою було перевірити гіпотезу про наявність взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку. Для досягнення цієї мети було спроектовано п'ять взаємопов'язаних етапів, які відображають логіку наукового дослідження від теоретичного аналізу до узагальнення отриманих даних.

Перший етап. Теоретико–аналітична підготовка.

На початковому етапі було проведено всебічний аналіз сучасної психологічної літератури з теми психологічної сепарації дорослої особистості, особливостей емоційних станів та чинників емоційної стабільності у період зрілості. Теоретичне опрацювання наукових джерел дало змогу уточнити базові поняття, визначити ступінь розробленості проблеми, виявити наявні наукові підходи та концепції, а також сформулювати методологічні орієнтири дослідження. На цьому етапі було сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, визначено гіпотези, а також обґрунтовано вибір діагностичних методик. Теоретичний аналіз підтвердив актуальність вивчення сепарації саме у жінок зрілого віку, оскільки ця тема залишається недостатньо висвітленою у вітчизняній та зарубіжній психології.

Другий етап. Розроблення дизайну дослідження і формування вибірки.

Другий етап передбачав визначення структури емпіричного дослідження та організаційних параметрів його проведення. Було сформовано вибірку респонденток, до якої увійшли жінки у віці від 35 до 60 років, що відповідає

періоду зрілого віку. Критеріями включення були добровільна згода на участь, відсутність клінічно виражених психічних порушень, здатність до усвідомленого заповнення опитувальників та проживання на території України.

На цьому етапі було створено електронну анкету у сервісі Google Forms, до якої увійшли обрані психодіагностичні методики, а також блок соціально-демографічних запитань. Респонденткам було гарантовано дотримання конфіденційності, а участь у дослідженні здійснювалася виключно на добровільних засадах. Також отримано етичне погодження на проведення дослідження.

У результаті сформовано вибірку з 33 жінок віком від 35 до 59 років.

Третій етап. Проведення емпіричного дослідження.

Третій етап включав збір первинних даних шляхом онлайн анкетування. Респондентки отримували посилання на електронну форму і могли проходити опитування у зручний час. До анкети було включено три психодіагностичні методики, які дозволяють виміряти рівень психологічної сепарації, інтенсивність позитивного та негативного афекту, а також рівень реактивної та особистісної тривожності.

Кожна учасниця самостійно відповідала на запитання опитувальників, що забезпечило стандартизованість умов проведення дослідження.

Четвертий етап. Статистична обробка результатів.

Після завершення збору даних відповіді були експортовані у формат таблиць Microsoft Excel. На цьому етапі проведено перевірку повноти відповідей, підрахунок первинних балів та здійснено описову статистику, яка включала обчислення середніх значень, варіативності, мінімальних і максимальних показників за кожною шкалою.

Для перевірки гіпотез щодо наявності взаємозв'язків між психологічною сепарацією та емоційними показниками використано кореляційний аналіз за коефіцієнтом Пірсона. Для порівняння середніх значень емоційних показників у групах з різним рівнем сепарації застосовано критерій Стюдента для незалежних вибірок. Статистична обробка виконувалася засобами Microsoft

Excel. Використання параметричних методів було обґрунтоване достатнім обсягом вибірки і відносною нормальністю розподілу даних.

П'ятий етап. Інтерпретація результатів і формування висновків.

На завершальному етапі результати були узагальнені відповідно до поставлених завдань. Було визначено характер взаємозв'язків між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку, а також описано тенденції, виявлені у групах з різним рівнем автономності. На основі емпіричних даних запропоновано напрямки психологічної підтримки жінок із ознаками незавершеної сепарації, зокрема акцент на розвитку автономності, емоційній саморегуляції та зниженні тривожності.

У констатувальному експерименті взяли участь 33 жінки зрілого віку. Під зрілим віком у межах нашого дослідження розуміється період від 35 до 60 років. Середній вік становив приблизно 46 років. Найчисленнішою групою були жінки 40-50 років, що відповідає середньому підперіоду зрілості, коли питання автономності й емоційної стабільності є особливо значущими. Менше було учасниць молодшого (35–39 років) і старшого (51–59 років) підперіодів зрілості.

Щодо шлюбного статусу, 66,7 % респонденток перебувають у шлюбі, 24,2 % - розлучені, а 6,1 % - ніколи не перебували у шлюбі. Таким чином, більшість учасниць мають досвід подружніх або сімейних стосунків, що важливо для аналізу зв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційним благополуччям.

48,5% респонденток мають дорослих дітей, що підтверджує належність вибірки до зрілого віку, коли актуалізуються питання автономії не лише від батьків, а й у взаєминах із власними дітьми.

На запитання про наявність романтичних стосунків 51,5 % жінок відповіли, що перебувають у них на момент опитування, тоді як 48,5 % зазначили, що наразі не мають партнера. Цей показник відображає певну різноманітність життєвих ситуацій і дозволяє аналізувати емоційний стан жінок із різними рівнями міжособистісної включеності.

Щодо взаємин із батьками, більшість респонденток (48,5%) вказали, що підтримують або підтримували найближчі стосунки саме з матір'ю; 24,2 % - з

обома батьками, 9,1 % - з батьком, не мають близьких контактів із батьками – 18,2%. Така структура підтверджує відому в психології тенденцію більш тісного емоційного зв'язку з матір'ю, що може бути суттєвим чинником у процесі формування або незавершеності сепарації.

Більшість жінок (78,8 %) проживають окремо від батьків, і лише 12,1 % мешкають із одним або обома з них, 9,1% респонденток зазначили що батьки померли. Цей показник свідчить про високий рівень фізичної відокремленості, яка, однак, не завжди гарантує емоційну незалежність.

Отже, вибірка характеризується типовими для зрілого віку соціально-психологічними особливостями: більшість жінок мають досвід сімейного життя, виховання дітей та сформовані життєві ролі. Водночас збереження тісних емоційних зв'язків із батьками, переважно з матір'ю, може впливати на рівень психологічної сепарації й визначати особливості емоційних станів у цьому віковому періоді.

Метод відбору вибірки – цільовий (цілеспрямований) відбір. Добір проводився серед жінок відповідного віку, які виявили згоду взяти участь у психологічному дослідженні на умовах добровільності й анонімності. Основним каналом залучення була мережа Інтернет та особисті контакти: посилання на анкету поширювалося через соціальні мережі, тематичні групи та особисте спілкування. Таким чином, вибірка сформована на засадах добровільності, що відповідає етичним стандартам дослідження. Кожна учасниця перед заповненням анкети давала інформовану згоду на участь, була поінформована про мету дослідження та гарантовану конфіденційність її відповідей.

Варто зазначити, що всі 33 зібрані анкети були повністю заповнені та придатні до аналізу, тому кінцевий обсяг вибірки склав $n = 33$ осіб.

Методи дослідження. З метою розв'язання поставлених завдань у роботі використано комплекс взаємодоповнюючих методів, що забезпечують об'єктивність та надійність отриманих результатів. До теоретичних методів належали системно-структурний аналіз, теоретичний аналіз і узагальнення наукової літератури. До емпіричних - наукове спостереження, анкетне

опитування (психодіагностичні тестування) та метод констатувального експерименту. Також застосовано методи якісного та кількісного аналізу результатів, зокрема порівняльний аналіз та методи математичної статистики.

Нижче наведено основні методи дослідження та їх характеристику.

Системно-структурний підхід передбачає розгляд психологічних явищ як цілісних систем, що складаються з взаємопов'язаних компонентів. У межах нашого дослідження він дозволив вибудувати цілісну концептуальну модель, у якій рівень психологічної сепарації розглядається як елемент системи особистісного розвитку, пов'язаний із емоційною зрілістю, автономністю та рівнем тривожності. Структурування теоретичних понять і емпіричних показників навколо центральної ідеї (впливу сепарації на емоційну сферу) сприяло формулюванню гіпотез та узгодженій інтерпретації результатів.

Метод теоретичного аналізу та узагальнення літературних джерел передбачав пошук, відбір, систематизацію і критичне осмислення наукової літератури з теми дослідження. Він дав можливість визначити стан розробленості проблеми, окреслити наукові підходи до феномену психологічної сепарації та емоційних станів, виявити прогалини у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях. Зібрана інформація стала основою для розробки психодіагностичного плану, добору методик та формування припущень щодо очікуваних результатів.

Спостереження застосовувалося як допоміжний емпіричний метод для узагальнення якісних характеристик поведінки учасниць. Воно передбачало аналіз таких проявів, як ступінь зосередженості, уважність, відповідальність при заповненні анкет. Хоча дослідження відбувалося онлайн і не передбачало безпосередньої взаємодії, спостереження здійснювалося під час перевірки відповідей та аналізу якості заповнення анкет. Це дозволило отримати додаткові дані про рівень залученості респонденток і їхню готовність до саморефлексії, що доповнило кількісні результати.

Метод психодіагностичного обстеження (анкетування) стало основним емпіричним методом, який дав змогу отримати стандартизовані

кількісні та якісні показники. Було використано надійні, валідні психодіагностичні методики, що оцінюють рівень психологічної сепарації та емоційних станів (зокрема рівнів тривожності). Стандартизована форма опитувальників забезпечила єдність умов тестування для всіх респонденток, що сприяло об'єктивності отриманих даних.

Для якісного та кількісного аналізу даних застосовано метод порівняльного аналізу - для зіставлення показників у підгрупах з різним рівнем сепарації; кореляційний аналіз - для визначення характеру взаємозв'язку між рівнем сепарації та емоційним станом; методи математичної статистики - для обрахунку середніх значень, варіативності, стандартних відхилень та статистичної значущості різниць.

Застосування комплексу методів дозволило всебічно охопити проблему та отримати науково обґрунтовані висновки про взаємозв'язок психологічної сепарації та емоційних станів жінок зрілого віку.

Психодіагностичний інструментарій дослідження включав три основні методики:

1. **Методика «Індекс психологічної сепарації»** (автор оригінальної версії А. Гофман; українська адаптація О. Юр'єва) є одним із найбільш відомих та валідних інструментів для оцінювання рівня емоційного, поведінкового та когнітивного відокремлення дорослої особистості від батьківської сім'ї. Поняття психологічної сепарації, яке лежить в основі методики, сформувалося у межах психодинамічного та гуманістичного напрямів психології та охоплює не лише фізичне відокремлення, а передусім здатність особистості до автономності, відповідальності та стійкості у міжособистісних взаєминах.

Оригінальна версія індексу була розроблена американським психологом А. Гофманом. Його дослідження спиралися на класичні теорії сепарації індивідуалізації (М. Малер), емоційної диференціації (М. Боуен), а також на гуманістичні концепції особистісного зростання. Методика спочатку створювалася для оцінки рівня автономності молодих дорослих, однак у подальшому її сфера застосування значно розширилася. Сьогодні індекс використовується для

дослідження особистісного розвитку, сімейних стосунків, професійної самореалізації, емоційної регуляції та психологічного благополуччя у різних вікових групах.

Ключова ідея А. Гофмана полягає у тому, що зріла особистість зберігає здатність до прив'язаності та теплих стосунків з батьками, але не перебуває в емоційному злитті з ними. Натомість психологічно незавершена сепарація проявляється залежністю від оцінок, тривожністю у ситуаціях прийняття рішень, високою емоційною включеністю та труднощами у формуванні власної життєвої позиції.

В Україні методика була адаптована О. Юр'євою для досліджень дорослої особистості та сімейних взаємин. Українська версія пройшла перевірку надійності та валідності, за результатами яких було підтверджено її придатність для використання у наукових дослідженнях. Особливістю адаптації є акцент на культурно зумовлених формах залежності, характерних для українського соціального контексту: рольовій очікуваності, міжпоколінній відповідальності, високій значущості батьківської думки.

Методика має декілька версій, у тому числі повну та скорочену. У даному дослідженні використано коротку версію опитувальника, яка складається з десяти тверджень. Кожне твердження оцінюється респондентом за п'ятибальною шкалою від 1 бала (повністю не згодна) до 5 балів (повністю згодна). Такий формат дозволяє швидко оцінити загальний рівень автономності та водночас забезпечує достатню варіативність відповідей.

Сумарний показник може коливатися від 10 до 50 балів. Він є інтегральним індикатором сформованості психологічної сепарації. Методика дозволяє оцінити такі ключові компоненти: емоційна автономність, поведінкова самостійність, здатність до прийняття рішень, фінансова незалежність, здатність зберігати межі у спілкуванні з батьками, рівень залежності від оцінок та схвалення.

Хоча коротка версія не містить окремих субшкал, її інтегральний показник високо корелює з детальнішими варіантами індексу, що підтверджено у роботах з адаптації.

Адаптований опитувальник демонструє високі показники внутрішньої узгодженості, а коефіцієнти надійності знаходяться в межах від 0.73 до 0.86 залежно від вибірки. Валідність інструменту підтверджена кореляціями з показниками автономності, тривожності, емоційної регуляції та сімейної адаптованості.

В літературі узагальнено виділяються три рівні сформованості сепарації:

- Високий рівень (40–50 балів) - відповідає зрілій автономності. Жінка емоційно самостійна, приймає рішення без надмірної залежності від оцінок батьків, підтримує здорові кордони та має внутрішню опору.

- Середній рівень (26–39 балів) - частково завершена сепарація. Присутні риси самостійності, але залишаються елементи залежності, потреба у підтримці, коливання у самооцінці.

- Низький рівень (менше 25 балів) - незавершена сепарація. Спостерігається значний вплив батьків на думки, почуття та поведінку жінки. Схильність до тривожності, конфліктності та труднощів у прийнятті рішень.

Вибір методики «Індекс психологічної сепарації» є науково обґрунтованим та безпосередньо пов'язаний з метою даної роботи. Психологічна сепарація є центральним конструктивом дослідження, оскільки саме вона визначає якість емоційної автономності жінки зрілого віку.

Дана методика дозволяє виміряти ступінь відокремлення від батьківської сім'ї; кількісно оцінити рівень автономності; встановити зв'язок між сепарацією та емоційними станами; виділити групи з різним рівнем сепарації для порівняння їх емоційного стану; отримати об'єктивні дані у короткому онлайн-форматі, що відповідає організації дослідження.

Інші доступні методики або є занадто розширеними, або спрямовані лише на окремі аспекти автономності, тоді як Індекс психологічної сепарації дозволяє визначити саме інтегральний рівень сепарації, який потрібен для перевірки нашої гіпотези.

Застосування методики у даному дослідженні. Респонденткам пропонувалося заповнити коротку версію індексу через Google Form.

Оцінювання здійснювалося самостійно та анонімно. Дані було автоматично збережено та експортовано для статистичної обробки. Результати використано для: формування трьох порівняльних підгруп, кореляційного аналізу, встановлення зв'язку між рівнем сепарації та показниками тривожності.

Таким чином, методика “Індекс психологічної сепарації” стала ключовим інструментом для вимірювання незалежної змінної у нашому емпіричному дослідженні та забезпечила можливість об'єктивно оцінити ступінь психологічної автономності жінок зрілого віку.

2. Методика «Шкала позитивного і негативного афекту» (Positive and Negative Affect Schedule, скор. PANAS), (автори Д.Вотсон, Л. Кларк, А. Теллеген; українська адаптація - М. Кліманська, І. Галецька) - є одним з найбільш поширених та психологічно обґрунтованих інструментів для оцінювання емоційних станів особистості. Вона використовується у світовій практиці понад тридцять років та має високу надійність, валідність і універсальність. Її унікальність полягає у тому, що PANAS вимірює два незалежні емоційні показники позитивний афект і негативний афект, які не є протилежними полюсами одного континууму, а виступають як окремі фактори емоційної сфери.

Методика була розроблена американськими психологами Девідом Вотсоном, Лі Кларком та Огастом Теллегеном у 1988 році. Її створенню передував глибокий аналіз теорій емоційної регуляції та наявного інструментарію, який на той час не розмежовував структуру емоцій достатньо чітко. Основною ідеєю авторів стало твердження про те, що позитивні та негативні переживання не є протилежними частинами одного явища, а є окремими системами емоційної активації, що мають різні джерела та різні наслідки.

Позитивний афект у моделі PANAS відображає рівень життєвої активності, натхнення, енергійності та відчуття залученості у події. Низький позитивний афект асоціюється з млявістю, апатією та пригніченістю.

Негативний афект описує суб'єктивний дистрес, напруження, тривожність, роздратування і широкий спектр неприємних емоційних реакцій. Низький негативний афект відповідає стану внутрішнього спокою і врівноваженості.

На відміну від інших підходів, PANAS дозволяє більш точно оцінити емоційний стан, оскільки позитивні та негативні емоції можуть співіснувати одночасно.

Українська адаптація методики була здійснена Мариною Кліманською та Іриною Галецькою. У ході адаптаційної роботи підтверджено високу внутрішню узгодженість шкал та факторну структуру, що відповідає оригінальній моделі. Було встановлено, що шкали ПА і НА демонструють хорошу ретестову надійність, а їхні показники корелюють з іншими методиками, які оцінюють емоційне благополуччя, стресостійкість та психічне здоров'я.

Українська версія PANAS (ОПАНА) активно використовується у клінічній, віковій, сімейній та організаційній психології, а також у наукових дослідженнях.

Оригінальний опитувальник PANAS складається з двадцяти дескрипторів емоційного стану. Десять пунктів описують позитивні переживання, десять пунктів – негативні.

Серед прикладів позитивних дескрипторів можна назвати радісний, сильний, енергійний, натхненний, активний.

Серед негативних – стурбований, роздратований, винуватий, наляканий, засмучений.

Респондент оцінює інтенсивність переживання кожного стану за визначений період часу. Методика може застосовуватися для вимірювання як поточного настрою, так і загального фонових емоційного стану.

У цьому дослідженні жінкам було запропоновано оцінити, як часто протягом останніх двох тижнів вони відчували кожен з 20 емоцій. Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою від одного бала ніколи до п'яти балів дуже часто.

PANAS належить до методик з високими статистичними показниками. Оригінальні дослідження показують, що внутрішня узгодженість шкал перебуває у межах від 0.84 до 0.87 для позитивного афекту і від 0.84 до 0.90 для негативного афекту. Психометричні дослідження української версії підтвердили її надійність та факторну стійкість.

Методика чутлива до змін емоційного стану і може використовуватися у повторних вимірюваннях для відстеження динаміки, тому підходить для консультаційної та наукової роботи.

Для кожної респондентки підраховується два інтегральні показники позитивний афект (ПА) та негативний афект (НА). Кожний показник може набирати від десяти до п'ятдесяти балів.

Високий позитивний афект зазвичай асоціюється із життестійкістю, задоволеністю життям, оптимізмом та активністю. Низький позитивний афект пов'язують зі зниженням мотивації, апатією або емоційним виснаженням.

Високий негативний афект найчастіше спостерігається у людей, які переживають стрес, тривожні або депресивні стани, емоційну вразливість. Низький негативний афект відображає стан врівноваженості та внутрішнього спокою.

Особливу увагу в інтерпретації приділяють співвідношенню двох показників. Наприклад, високий ПА і низький НА є ознакою емоційно благополучного стану. Низький ПА та високий НА вказує на емоційні труднощі, які потребують уваги.

Методика обрана не випадково. Вона найкраще відповідає завданню вивчення емоційних станів жінок зрілого віку, оскільки дозволяє отримати конкретні, кількісно вимірювані дані про два різні аспекти емоційної сфери.

Позитивний і негативний афекти тісно пов'язані з рівнем психологічної автономності. Дослідження показують, що жінки з завершеною сепарацією мають стабільніший емоційний фон, вищий позитивний афект і нижчий негативний афект. У свою чергу, незавершена сепарація часто супроводжується

підвищеним негативним афектом, емоційним напруженням та зниженим позитивним фоном.

PANAS забезпечує можливість виміряти емоційний компонент психологічного благополуччя, зіставити емоційні показники жінок з різним рівнем сепарації, виявити латентні емоційні маркери незавершеної сепарації, порівняти групи респонденток між собою, виконати кореляційний аналіз між показниками сепарації і емоційної сфери.

У дослідженні респонденткам було запропоновано оцінити частоту переживання емоцій протягом останніх двох тижнів. Опитування проводилося в онлайн-форматі за допомогою Google Forms. Отримані результати були експортовані у таблиці Excel для статистичного аналізу. Далі дані використано для порівняння емоційних показників між групами жінок з різним рівнем психологічної сепарації та для визначення кореляцій між афективними станами та індексом сепарації.

PANAS став основним інструментом для вимірювання залежної змінної у дослідженні емоційних станів. Він дозволив кількісно оцінити загальний емоційний фон жінок зрілого віку та перевірити наукову гіпотезу про вплив сепарації на емоційне благополуччя.

3. Методика «Шкала реактивної та особистісної тривожності»
Спілбергера–Ханіна (STAI) – стандартизований особистісний опитувальник для самооцінки рівня тривожності.

Методика Спілбергера–Ханіна є одним із найбільш відомих та науково обґрунтованих інструментів для вимірювання тривожності у дорослих. Вона використовується у світовій та вітчизняній психології понад п'ятдесят років та вважається «золотим стандартом» у дослідженні емоційної напруженості. Особливістю методики є диференціація тривожності на дві форми: реактивну, яка є ситуативним станом, та особистісну, яка є стабільною характеристикою особистості. Такий підхід дозволяє більш точно визначити емоційні реакції людини та зрозуміти, чи є її тривога обумовленою зовнішніми обставинами, чи є вкоріненою рисою характеру.

Методика була створена американським психологом Чарльзом Спілбергером у межах когнітивно-емоційного підходу до вивчення тривожності. У той час існувала проблема нечіткого розмежування ситуативної та стійкої тривожності, через що науковці нерідко змішували ці два різні феномени. Ч. Спілбергер запропонував концепцію, відповідно до якої тривожність може проявлятися як тимчасова реакція на стресову ситуацію, або як стабільна внутрішня тенденція до переживання тривоги незалежно від зовнішніх умов.

Реактивна тривожність описує стан хвилювання, напруження та внутрішнього дискомфорту, який виникає під впливом актуальних подій. Її рівень може значно коливатися залежно від стресових факторів.

Особистісна тривожність, навпаки, відображає глибинну схильність людини сприймати різні ситуації як загрозливі. Висока особистісна тривожність передбачає підвищену чутливість до стресу та схильність до емоційного напруження навіть за відсутності реальної небезпеки.

Це двофакторне бачення тривожності стало новаторським і забезпечило методиці STAI широке визнання у психологічних дослідженнях, психотерапії та клінічній практиці.

Методика отримала широке поширення у країнах Європи та у слов'янських державах. Українською мовою вона відома завдяки адаптації Юрія Ханіна, який уточнив формулювання тверджень та забезпечив відповідність культурному контексту. Адаптована версія показала високу внутрішню узгодженість шкал, достовірність та валідність, що дозволяє використовувати її у наукових дослідженнях, консультативній психології та клінічній діагностиці.

Оригінальний опитувальник містив сорок тверджень, які утворювали дві шкали по двадцять пунктів.

Перший блок (SHA – шкала стану тривоги) визначає, як випробуваний почувається “на даний момент”, оцінюючи інтенсивність переживання емоцій напруженості, занепокоєння, страху, нервозності тут і зараз.

Другий блок (ОТА – шкала особистісної тривожності) вимірює властиву людині схильність відчувати тривогу у різноманітних життєвих ситуаціях, тобто відображає відносно стабільний рівень тривожності як риси особистості.

У цьому дослідженні було використано коротку адаптовану версію з двадцяти тверджень. Десять тверджень стосувалися реактивної тривожності (РТ) та описували емоційні стани, які жінка могла відчувати у конкретний момент. Інші десять тверджень оцінювали особистісну тривожність (ОТ), яка проявляється як стабільна характеристика.

Кожне твердження оцінювалося за чотирибальною шкалою від 1 бала - зовсім ні, до 4 балів - цілком так. Таким чином, сумарний бал за кожною шкалою може коливатися від 10 до 40 балів.

Методика Спілбергера–Ханіна належить до психодіагностичних інструментів з високими показниками надійності. Коефіцієнти внутрішньої узгодженості для обох шкал у різних дослідженнях знаходяться на високому рівні. Методика демонструє хорошу факторну структуру, а результати стабільно відтворюються при повторному вимірюванні.

STAI широко використовується у дослідженнях емоційної регуляції, стресостійкості, психосоматичних розладів психічного здоров'я, переживання кризових ситуацій та інших феноменів, що мають емоційний компонент.

Для інтерпретації сумарні значення за кожною шкалою порівнюються з орієнтовними межами. Низький рівень тривожності становить від 10 до 19 балів. Середній рівень тривожності становить від 20 до 29 балів. Високий рівень тривожності становить від 30 до 40 балів.

Реактивна тривожність дозволяє оцінити, чи перебуває респондентка у стані актуального емоційного напруження під впливом життєвих ситуацій.

Особистісна тривожність свідчить про схильність до загального переживання тривоги, яка може бути результатом незавершених внутрішніх конфліктів, психологічної залежності від батьків або недостатньої автономності.

Порівняння показників за двома шкалами дозволяє визначити, чи є підвищена тривожність тимчасовою реакцією, чи вона має стійкий характер.

У цьому дослідженні шкала Спілбергера–Ханіна була обрана як один із основних інструментів для вимірювання емоційних станів жінок зрілого віку. Дані за шкалою реактивної та шкалою особистісної тривожності було порівняно між групами жінок з високим, середнім та низьким рівнями психологічної сепарації. Це дозволило перевірити гіпотезу про наявність взаємозв'язку між ступенем автономності від батьків та емоційною напруженістю.

Саме тривожність у багатьох дослідженнях розглядається як індикатор психологічної зрілості або незавершених процесів сепарації. Підвищений рівень особистісної тривожності може свідчити про залежність від батьків, труднощі у прийнятті самостійних рішень, внутрішні конфлікти та невпевненість у собі.

Підвищена реактивна тривожність часто є наслідком актуальних стресових переживань, що також може бути пов'язано з незавершеною сепарацією або збереженням емоційної залежності від сімейного оточення. Таким чином, методика дозволяє виявити саме ті емоційні особливості, які нерозривно пов'язані з процесами психологічної автономності.

Отримані за STAI дані в подальшому порівнювалися з рівнями сепарації: так ми перевіряли, чи характерна для слабо сепарованих жінок більша тривожність. До того ж, за даними літератури, незавершена сепарація нерідко проявляється підвищеною тривожністю, невпевненістю у собі, страхом самостійних рішень. Методика стала важливим компонентом комплексної оцінки емоційного стану та дозволила сформулювати цілісне розуміння того, як психологічна сепарація впливає на внутрішню стабільність жінок зрілого віку.

Всі використані опитувальники задовольняють критеріям психометричної надійності та валідності; їх застосування у комплексі дає змогу комплексно охарактеризувати психологічний стан учасниць дослідження та кількісно зіставити різні показники між собою.

Після отримання первинних кількісних даних було проведено їх подальшу статистичну обробку. Метою цього етапу було виявлення закономірностей, які характеризують зв'язок між рівнем психологічної сепарації та емоційними

станами жінок зрілого віку. Для цього застосовано комплекс методів кількісного аналізу, що дозволив отримати об'єктивні та надійні результати.

На першому етапі обчислено основні статистичні показники вибірки: середні значення, дисперсії та стандартні відхилення. Вони надали загальне уявлення про розподіл даних за всіма психометричними змінними дослідження. Далі було перевірено гіпотезу про наявність статистично значущих відмінностей між групами жінок з різним рівнем психологічної сепарації. Для цього застосовано критерій Стюдента для незалежних вибірок. Використання цього методу дало змогу визначити, чи є різниця між середніми значеннями емоційних показників випадковою, чи вона відображає реальну тенденцію у вибірці.

Для оцінювання взаємозв'язків між змінними проведено кореляційний аналіз. Розраховано коефіцієнт кореляції Пірсона між сумарним балом за індексом психологічної сепарації та показниками тривожності. Це дозволило встановити ступінь пов'язаності між рівнем автономності жінки та її емоційним станом. Застосування параметричних статистичних методів було обґрунтовано достатнім обсягом вибірки та наближенням розподілу даних до нормального. Обробку результатів здійснено за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel, що забезпечило точність обчислень та мінімізувало ризик помилок.

Окремо слід розглянути особливості підходу до вивчення емоційних станів. Дослідження емоційної сфери має свої методичні труднощі. Емоції характеризуються високою мінливістю, суб'єктивністю та чутливістю до ситуативних чинників. Прямі експериментальні методи в цій галузі часто обмежені етичними вимогами, а тривале спостереження у природних умовах є складним і не завжди забезпечує фіксацію потрібних емоційних реакцій.

Фізіологічні показники не можуть бути єдиним критерієм емоційних переживань. Доведено, що той самий емоційний стан може супроводжуватися різними фізіологічними змінами у різних людей. Тому трактування таких даних є неоднозначним, а пошук «універсальних» об'єктивних індикаторів емоцій поки що залишається дискусійним.

У сучасній психологічній науці все ширше застосовуються суб'єктивні методи оцінки емоційних станів, зокрема самооцінювальні опитувальники. Надійність самозвітів підтверджена численними дослідженнями, у яких виявлена узгодженість між результатами самооцінки та реальними поведінковими та фізіологічними проявами емоцій. Багато фахівців у галузі психології емоцій підкреслюють, що саме опитування самої людини про її внутрішні переживання є найефективнішим засобом пізнання емоційної сфери, адже ніхто, крім самої особистості, не має прямого доступу до її суб'єктивного досвіду. Цю думку підтримував і Керрол Ізард, наголошуючи, що опитувальні методи є єдиним достовірним способом дослідження емоційних переживань. [23]

У цьому дослідженні використано самооцінювальні методики для діагностики емоційного стану, що дозволяє отримати прямі дані про суб'єктивний досвід жінок зрілого віку. Незаперечно, такі методи мають недоліки. Респонденти можуть помилятися у самооцінці або надавати соціально бажані відповіді. Проте, як підкреслює Л. Я. Малімон, попри певну суб'єктивність, саме ці методи забезпечують можливість проникнення у найінтимнішу сферу психічного життя. У дослідженні емоцій важливо не лише те, що об'єктивно відбувається, а й те, як людина це переживає й інтерпретує. Саме ця суб'єктивна складова і є предметом вивчення у нашій роботі. [47]

Спираючись на концептуальні положення Н. І. Пов'якель щодо природи емоцій та їхнього суб'єктивного переживання, у дослідженні застосовано оптимальну кількість психодіагностичних методик, які у сукупності дозволяють всебічно оцінити емоційний стан жінок зрілого віку. Н. І. Пов'якель наголошує, що емоції завжди мають суб'єктивний характер, відображають індивідуальне ставлення особистості до подій, а тому їхнє дослідження неможливе без використання методів самооцінки та самозвіту. [54]

Саме ці методи забезпечують доступ до внутрішнього емоційного досвіду, який не може бути повністю відтворений фізіологічними чи зовнішніми спостереженнями. Орієнтуючись на її позицію, у роботі було обрано ті інструменти, які дозволяють зафіксувати як інтенсивність емоційних

переживань, так і їх якісні характеристики, що забезпечило одночасно широту охоплення феномену та достатню глибину аналізу.

Сукупність використаних теоретичних, емпіричних та статистичних методів забезпечила всебічність аналізу даних та надійність отриманих результатів. Такий підхід дав можливість об'єктивно оцінити характер зв'язку між рівнем психологічної сепарації жінки зрілого віку та її емоційними проявами, що стало основою для формулювання висновків дослідження.

2.2.Результати дослідження та їх аналіз

Метою емпіричного етапу було дослідити особливості психологічної сепарації жінок зрілого віку та виявити її зв'язок з емоційними станами та рівнем тривожності.

До вибірки увійшли 33 жінки віком від 35 до 60 років. Усі учасниці заповнили три психодіагностичні методики:

- для визначення рівня автономності та відокремленості дорослої особистості від батьків - «Індекс психологічної сепарації» (адаптація О. Юр'єва)
- для оцінки частоти переживання позитивних і негативних емоцій як показників емоційного фону – «Шкала позитивних і негативних емоцій» (PANAS; адаптація М. Кліманської, І. Галецької) ;
- для вимірювання рівня ситуативної (реактивної) та стійкої (особистісної) тривожності «Шкала реактивної та особистісної тривожності» (STAI; адаптація Ю. Ханіна) .

Після збору дані були піддані кількісній обробці, що включала обчислення середніх значень, стандартних відхилень, визначення рівневого розподілу та порівняння між групами.

Результати дослідження проведеного за допомогою методики «Індекс психологічної сепарації»

За результати дослідження проведеного за допомогою методики «Індекс психологічної сепарації» визначено рівень психологічної сепарації жінок

зрілого віку, оцінено ступінь автономності, емоційної зрілості та самостійності у прийнятті життєвих рішень. Це безпосередньо співвідноситься з метою нашого дослідження, спрямованого на вивчення зв'язку сепарації з емоційними станами жінок зрілого віку. Отримані результати наведено у таблиці 2.1.:

Таблиця 2.1

**Результати дослідження за допомогою методики
«Індекс психологічної сепарації»**

Рівень сепарації	Діапазон балів	Кількість осіб	% від загальної вибірки
Високий	40-50 балів	22	66,7%
Середній	26-39 балів	11	33,3%
Низький	< 25 балів	0	0%
Разом		33	100%

За результатами проведеного опитування встановлено, що більшість жінок зрілого віку демонструють високий рівень психологічної сепарації. Частка респонденток із високим рівнем сепарації становить 66,7 %. Ця група характеризується завершеною психологічною автономністю, що виявляється у здатності приймати самостійні рішення, підтримувати особистісні межі та зберігати внутрішню опору незалежно від зовнішніх обставин. Для цих жінок характерні емоційна зрілість, стабільність та незалежність від оцінок батьків або оточення, що свідчить про сформованість зрілої особистісної позиції.

33,3 % учасниць продемонстрували середній рівень психологічної сепарації. Цей рівень свідчить про частково завершений процес автономізації, за якого жінка вже володіє здатністю до самостійних рішень, однак зберігає емоційну залежність від батьківської родини. Елементи автономності тут поєднуються з потребою у підтримці та схваленні, а також із чутливістю до оцінок і очікувань значущих осіб. Це нерідко супроводжується схильністю до самокритики чи переживання провини, коли власні рішення не збігаються з очікуваннями. Жінки з таким рівнем можуть відчувати внутрішні коливання та

напруження у ситуаціях вибору та схильні уникати конфліктів, що ускладнює формування стабільної внутрішньої позиції.

Попри це, середній рівень сепарації вважається адаптивним і типовим для зрілого віку: він дозволяє жінці залишатися в емоційному контакті з близькими, не втрачаючи при цьому індивідуальності та власних орієнтирів.

Низький рівень сепарації не був виявлений у вибірці. Цей показник демонструє, що всі жінки у дослідженні вже досягли базового рівня психологічної самостійності, що є типовим для періоду зрілості. У цьому віковому етапі накопичений життєвий досвід, відповідальність за сімейні та професійні рішення та необхідність самостійного регулювання життєвих ситуацій сприяють формуванню психологічної автономності.

Середній сумарний показник за шкалою психологічної сепарації у вибірці становить 40,39 бала. Це підтверджує тенденцію до високого рівня автономності серед опитаних жінок. Учасниці дослідження демонструють здатність підтримувати емоційний зв'язок із батьківською родиною без втрати власних меж, що створює підґрунтя для гармонійного емоційного функціонування та розвиненої здатності до саморегуляції.

Отримані результати дозволяють зробити припущення про важливу роль завершеної психологічної сепарації у формуванні емоційного благополуччя жінок зрілого віку. Саме тому наступним етапом дослідження стало вивчення емоційних станів за методикою PANAS, яка дозволяє оцінити частоту прояву позитивних і негативних афектів та їхній зв'язок із рівнем автономності.

Результати дослідження за методикою «Шкала позитивних і негативних емоцій»

Для вивчення емоційних станів жінок у дослідженні було застосовано методику «Шкала позитивних і негативних емоцій» PANAS (україномовна адаптація М. Кліманської, І. Галецької). Цей інструмент дає змогу комплексно оцінити два незалежні емоційні виміри, а саме позитивний та негативний афект.

Учасницям пропонувалося оцінити частоту прояву 20 емоційних станів, які охоплюють як позитивну, так і негативну сферу емоційного життя. Позитивний

афект відображає інтенсивність таких переживань, як активність, натхнення, енергійність, зацікавленість і внутрішнє піднесення. Негативний афект включає переживання напруження, тривоги, втоми, образи, роздратування або емоційного дискомфорту. Важливою особливістю методики є те, що позитивні та негативні емоції не є протилежностями, а формують два незалежні компоненти емоційної сфери, які можуть проявлятися паралельно.

Результати дослідження за методикою «Шкала позитивних і негативних емоцій» розподілилися таким чином (таблиця 2.2):

Таблиця 2.2.

**Результати дослідження за методикою «Шкала позитивних і
негативних емоцій»**

Позитивний афект (ПА)			Негативний афект (НА)		
<i>Рівень емоційного афекту</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>% від вибірки</i>	<i>Рівень емоційного афекту</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>% від вибірки</i>
Високий (більше 40 балів)	4	12,1%	Високий (більше 40 балів)	2	6,1%
Середній (25-39 балів)	27	81,8%	Середній (25-39 балів)	24	72,7%
Низький (менше 25 балів)	2	6,1%	Низький (менше 25 балів)	7	21,2%
Разом	33	100 %		33	100%

Як видно з таблиці 2.2, результати методики «Шкала позитивних і негативних емоцій» демонструють характерний для жінок зрілого віку розподіл емоційних станів, який загалом має збалансований та помірний характер. За показниками позитивного афекту 4 жінки, що становить 12,1 % вибірки, мають високий рівень позитивних емоцій. Це свідчить про інтенсивне переживання життєвої активності, натхнення та енергійності. Для цієї групи характерна здатність переживати емоційні підйоми, захоплення та оптимістичний погляд на події.

Найчисельнішою є група зі середнім рівнем позитивного афекту, до якої увійшли 27 жінок, що становить 81,8 %. Такий результат відображає помірну вираженість позитивних емоцій, емоційну врівноваженість та здатність підтримувати внутрішню стабільність у повсякденному житті. Для цієї частини вибірки властива адаптивність, спокійне ставлення до життєвих ситуацій та здатність до конструктивної саморегуляції.

Низький рівень позитивного афекту мають 2 респондентки, що становить 6,1 %. Це може свідчити про знижену емоційну насиченість, втому або тимчасове емоційне виснаження, а також про зменшений інтерес до повсякденних справ.

Щодо показників негативного афекту, високий рівень спостерігається у 2 жінок, що становить 6,1 % вибірки. Така інтенсивність негативних переживань може бути пов'язана з підвищеною емоційною чутливістю, схильністю до тривожності або впливом поточних стресових чинників. Середній рівень негативного афекту мають 24 жінки, що становить 72,7 % вибірки. Цей показник свідчить про наявність періодичних проявів напруження, втоми чи тривожності, однак такі переживання не мають стійкого характеру та не переважають у загальному емоційному стані жінок.

Низький рівень негативного афекту характерний для 7 жінок, що становить 21,2 %. Це вказує на виражену емоційну стабільність, низьку схильність до тривалих негативних переживань та високу здатність до ефективної саморегуляції.

Отже, аналіз розподілу рівнів позитивного та негативного афекту демонструє, що більшість жінок зрілого віку мають помірну вираженість як позитивних, так і негативних емоцій. Поєднання високої частки середнього рівня позитивного афекту з низькою часткою високого негативного свідчить про збережений емоційний баланс, психологічну адаптивність та здатність до підтримання внутрішньої рівноваги. Такі результати загалом узгоджуються з даними щодо рівня психологічної сепарації, що підтверджує наявність сформованої внутрішньої опори та зрілих механізмів емоційної саморегуляції.

Візуалізація рівнів позитивного та негативного афекту у вибірці жінок зрілого віку подана на рисунку 2.1., що демонструє порівняльний розподіл обох емоційних показників :

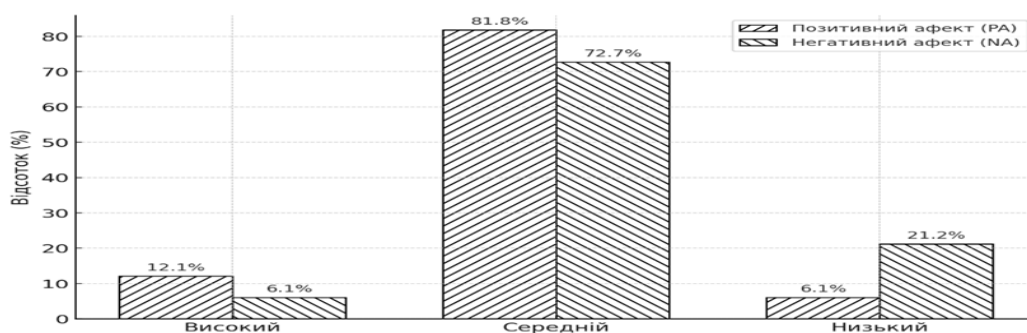

Рис.2.1. Рівні позитивного та негативного афекту

Аналіз діаграми свідчить, що у структурі емоційності респонденток переважають середні рівні як позитивного, так і негативного афекту. Саме ця категорія є найчисленнішою для обох шкал, що вказує на домінування помірних за інтенсивністю емоційних переживань. Такий емоційний профіль відображає здатність більшості жінок підтримувати внутрішню рівновагу та адаптуватися до повсякденних життєвих викликів без істотних коливань емоційного стану.

Порівняння показників свідчить, що високий рівень позитивного афекту зустрічається частіше, ніж високий рівень негативного афекту. Це означає, що інтенсивні позитивні переживання, пов'язані з активністю, натхненням та енергійністю, у частини жінок проявляються більш виразно, ніж переживання тривоги або емоційного напруження. Водночас низький рівень негативного афекту фіксується частіше, ніж низький рівень позитивного, що свідчить про відсутність стійких негативних переживань та достатній рівень емоційної стабільності.

Обробка отриманих даних дала змогу визначити середні показники для обох шкал. Позитивний афект у вибірці жінок становить у середньому 3,52 бала. Це свідчить про те, що більшість респонденток демонструють помірно виражений позитивний емоційний фон, який характеризується відчуттям задоволеності, інтересу, натхнення та внутрішньої активності. Жінки з таким рівнем позитивного афекту зберігають психологічні ресурси, мають достатній рівень емоційної включеності та здатні підтримувати внутрішню рівновагу навіть за умов підвищеного навантаження. Такий емоційний профіль є характерним для зрілого віку, коли позитивні переживання часто ґрунтуються на життєвому досвіді, сформованих цінностях і стабільній самооцінці.

Середнє значення негативного афекту становить 2,91 бала. Цей результат свідчить про помірний рівень вираженості негативних емоцій. Негативний афект у такому діапазоні відображає окремі, епізодичні переживання напруження, втоми, тривоги або дратівливості, які властиві більшості жінок у їхньому щоденному житті. Період зрілості часто супроводжується значною кількістю обов'язків та відповідальності, що може провокувати коливання емоційного

стану. Однак у вибірці ці переживання не носять стійкого характеру, а тому не свідчать про підвищений ризик емоційного виснаження.

Сукупність результатів за шкалами позитивного і негативного афекту вказує на те, що емоційний стан жінок є загалом збалансованим. Переважання помірного позитивного афекту у поєднанні з невисокими показниками негативного свідчить про достатню емоційну стабільність та адаптивність. Жінки у вибірці здатні регулювати власні переживання, підтримувати внутрішню рівновагу та конструктивно долати щоденні стресові ситуації.

Отримані результати узгоджуються з даними методики, спрямованої на визначення рівня психологічної сепарації. Жінки, які мають високий рівень автономності, загалом демонструють більш стійкий емоційний фон і меншу схильність до негативних переживань. Це дозволяє припустити, що сформована психологічна автономність є важливим чинником емоційного благополуччя, оскільки забезпечує здатність опиратися на власні рішення і зберігати внутрішній баланс у складних ситуаціях.

Результати, отримані за методикою PANAS, створюють важливе підґрунтя для подальшого аналізу, зокрема для вивчення взаємозв'язку між емоційними станами та рівнем тривожності, який був досліджений за допомогою методики STAI. Комплексне вивчення цих показників дозволяє глибше зрозуміти психологічний стан жінок зрілого віку та визначити, як саме різні емоційні та особистісні характеристики взаємодіють у структурі їхнього психоемоційного функціонування.

Результати дослідження за методикою «Шкала реактивної та особистісної тривожності» (STAI; Ч. Спілбергер, адаптація Ю. Ханіна)

Для оцінювання рівня тривожності жінок у дослідженні було використано методику STAI, яка була розроблена як інструмент для комплексного вивчення тривожності у двох її основних формах. З одного боку методика дозволяє виміряти реактивну тривожність, що відображає емоційний стан у конкретний момент часу. З іншого боку вона дає змогу визначити особистісну тривожність, яка вважається стійкою характеристикою індивіда та відображає схильність до

переживання тривоги у різних життєвих ситуаціях. Поділ тривожності на ситуативний і стабільний компоненти має вагоме значення для аналізу психологічного функціонування дорослих жінок, оскільки дає можливість виявити як тимчасові реакції на стрес, так і загальні тенденції регуляції.

У методиці «Шкала реактивної та особистісної тривожності» респондентки оцінювали 20 тверджень, де перші 10 тверджень відображали рівень реактивної тривожності, а наступні 10 - особистісної тривожності, що оцінювалися за 4-х бальною системою. Таким чином, мінімально можливий результат для кожної шкали становить 10 балів, а максимально можливий - 40 балів.

Результати дослідження рівня реактивної тривожності та особистісної тривожності наведено у таблиці 2.3:

Таблиця 2.3.

Результати дослідження рівня реактивної тривожності та особистісної тривожності за методикою «Шкала реактивної та особистісної тривожності»

Показники	Мінімальне значення	Максимальне значення	Середнє значення	Стандартне відхилення
<i>Реактивна тривожність</i>	20	33	25,18	2,87
<i>Особистісна тривожність</i>	22	31	26,70	2, 26

Як видно з таблиці 2.3., показники обох видів тривожності у вибірці мають виразно помірний рівень. Середній бал реактивної тривожності становить 25,18, що відповідає нижній межі середнього рівня та свідчить про збереження внутрішньої врівноваженості у більшості жінок навіть за умов ситуативних стресових впливів. Стандартне відхилення 2,87 вказує на відносну однорідність групи: респондентки демонструють близькі за інтенсивністю реакції на стресові чинники.

Середній показник особистісної тривожності становить 26,70 бала і також перебуває в межах низько-середнього рівня. Це вказує на помірну стійку

схильність до занепокоєння, але не свідчить про виражені тривожні тенденції. Значення стандартного відхилення 2,26 підтверджує стабільність особистісних характеристик та відсутність різко виражених відхилень у вибірці.

Для уточнення характеру розподілу респонденток за рівнями тривожності здійснено групування результатів, які подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Розподіл респонденток за рівнями реактивної та особистісної тривожності

Показник	Низький рівень	%	Середній рівень	%	Високий рівень	%
<i>Реактивна тривожність</i>	21 осіб	63,6	12 осіб	36,4	0	0
<i>Особистісна тривожність</i>	19 осіб	57,6	14 осіб	42,4	0	0

Як видно з таблиці 2.4., низький рівень реактивної тривожності мають 21 жінка, що становить 63,6%. Це свідчить про їх емоційну врівноваженість та здатність конструктивно реагувати на короткочасні стресові ситуації.

Середній рівень реактивної тривожності спостерігається у 12 респонденток, що складає 36.4 % , і може свідчити про підвищену чутливість до подразників або тимчасові емоційні напруження. Високих рівнів реактивної тривожності у вибірці не зафіксовано.

Розподіл особистісної тривожності демонструє подібну тенденцію. Низький рівень особистісної тривожності мають 19 жінок, що становить 57,6 відсотка вибірки, і це свідчить про сформовані навички емоційної саморегуляції, упевненість у власних силах та відсутність стійкого занепокоєння. Середній рівень особистісної тривожності притаманний 14 жінкам, що становить 42,4 відсотка. Він може вказувати на схильність до самокритичності, емоційну вразливість або знижену стресостійкість, однак перебуває в межах нормативних значень. Високий рівень особистісної тривожності не зафіксований.

Узагальнюючи отримані результати, можна зазначити, що більшість жінок зрілого віку характеризуються емоційною стійкістю, низьким або помірним

рівнем як ситуативної, так і особистісної тривожності та сформованою здатністю зберігати внутрішню рівновагу в умовах життєвих труднощів. Це узгоджується з попередніми висновками щодо високого рівня психологічної сепарації, що є важливим захисним і стабілізуючим фактором емоційного функціонування.

Обробка отриманих результатів дозволила встановити середні показники за обома шкалами. Середнє значення реактивної тривожності становить 2,52 бала. Цей рівень характерний для помірних проявів тривоги, що вказує на те, що жінки час від часу переживають емоційне напруження, однак це не набуває патологічного характеру і не домінує у їхньому повсякденному функціонуванні. Реактивна тривожність, як правило, є реакцією на стресові ситуації або підвищений рівень навантаження. У вибірці жінок зрілого віку такий результат цілком закономірний, оскільки цей період життя характеризується великою кількістю соціальних, професійних і сімейних обов'язків, що можуть супроводжуватися періодичними хвилюваннями.

Середнє значення особистісної тривожності становить 2,67 бала. Цей показник також належить до помірних значень і свідчить про те, що респондентки мають виражену, але не надмірну схильність до хвилювання, напруження чи занепокоєння у складних або відповідальних ситуаціях. Особистісна тривожність є більш стабільною характеристикою і відображає емоційний стиль жінки, який формується під впливом життєвого досвіду, взаємин і особливостей особистісного розвитку.

Отримані показники тривожності вказують на те, що жінки у вибірці зберігають здатність до емоційної регуляції та адаптації у ситуаціях підвищеного навантаження. Помірний рівень як реактивної, так і особистісної тривожності є типовим для зрілого віку і не свідчить про значні емоційні порушення. Ці результати узгоджуються з даними про високий рівень психологічної сепарації серед респонденток. Як правило, розвинена автономність сприяє здатності долати труднощі без надмірного внутрішнього напруження, що створює умови для зниження як ситуативної, так і стабільної тривожності.

Для оцінки взаємозв'язків між досліджуваними змінними було проведено статистичний аналіз взаємозв'язків між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку. Для цього використано кореляційний аналіз Пірсона та двосторонній t-тест Стюдента для незалежних вибірок. Усі шкали були нормовані до середніх балів за пунктами, що забезпечило порівнянність показників між методиками.

Кореляційні зв'язки «r» між досліджуваними змінними та відповідні «p-значення» за методом Пірсона викладено в таблиці 2.5:

Таблиця 2.5

Кореляційні зв'язки між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку

Показники	Позитивний афект	Негативний афект	Рективна тривожність	Особистісна тривожність
Сепарація	$r = 0.463$ $p = 0.007$	$r = -0.345$ $p = 0.049$	$r = -0.535$ $p = 0.001$	$r = -0.322$ $p = 0.068$

Як видно з таблиці 2.5, кореляційний аналіз, проведений за методом Пірсона, дозволив установити статистично значущі взаємозв'язки між рівнем психологічної сепарації та емоційними показниками жінок зрілого віку. Найбільш вираженим виявився позитивний кореляційний зв'язок між рівнем сепарації та позитивним афектом ($r = 0.463$, $p = 0.007$). Це означає, що чим вищою є психологічна автономія жінки, тим частіше вона переживає позитивні емоційні стани, такі як піднесення, задоволення, натхнення, впевненість. Психологічно відокремлені жінки менше залежать від зовнішнього схвалення, мають стабільнішу самооцінку та здатні самотійно регулювати свій емоційний стан, що й обумовлює підвищений рівень позитивного афекту.

Негативний афект продемонстрував обернений зв'язок із рівнем сепарації ($r = -0.345$, $p = 0.049$). Хоча сила кореляції помірна, вона є статистично значущою. Це свідчить, що жінки з нижчим рівнем сепарації частіше переживають напруження, тривожність, роздратування, емоційний дискомфорт.

Натомість жінки з високим рівнем сепарації характеризуються емоційною стійкістю та меншою схильністю до переживання негативних емоцій.

Найбільш виражений обернений зв'язок виявлено між рівнем сепарації та реактивною тривожністю ($r = -0.535$, $p = 0.001$). Отже, психологічна автономність прямо пов'язана зі зниженою чутливістю до стресових ситуацій і меншою інтенсивністю ситуативного хвилювання. Жінки, які досягли вищого рівня сепарації, рідше реагують гостро на зовнішні подразники, зберігають внутрішній спокій і контроль у складних життєвих обставинах.

Порівняння показників емоційних станів у жінок із різним рівнем психологічної сепарації, виконане за допомогою двостороннього t-тесту Стьюдента, подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняння показників емоційних станів у жінок із різним рівнем психологічної сепарації, виконане за допомогою двостороннього (t-тест Стьюдента)

Показники	t	p	Середній показник (високий рівень)	Середній показник (середній рівень)
Позитивний афект	1.912	0.070	3,68	3,27
Негативний афект	-1.374	0.186	2,8	3,14
Реактивна тривожність	-1.913	0.075	2,45	2,66
Особистісна тривожність	-1.559	0.130	2,63	2,75

Таблиця 2.6 демонструє відмінності у середніх показниках позитивного та негативного афекту, а також реактивної та особистісної тривожності, що дозволяє оцінити характер емоційного функціонування залежно від рівня автономності особистості. Хоча різниця не досягла статистичної значущості (всі $p > 0,05$), отримані значення мають виражену психологічну тенденційність і підтверджують загальний напрямок взаємозв'язків, виявлених на попередніх етапах аналізу.

Насамперед слід зазначити, що жінки з високим рівнем сепарації продемонстрували вищі середні показники позитивного афекту (3,68 проти 3,27). Це означає, що вони частіше переживають натхнення, енергійність, зацікавленість і емоційну піднесеність. Значення $t = 1,912$ при $p = 0,070$ вказує на майже значущий ефект, тобто психологічна автономність асоціюється з більшою кількістю позитивних емоцій навіть тоді, коли статистичних підстав для твердження про значущу різницю немає. З позиції теорії сепарації це узгоджується з тим, що внутрішньо автономні жінки вільніше приймають власні рішення, відчувають більше контролю над життям, що позитивно впливає на їхній емоційний фон.

Щодо негативного афекту, жінки з високою сепарацією мають нижчі середні значення (2,79 проти 3,14). Значення $t = -1,374$ ($p = 0,186$) свідчить, що різниця не є статистично значущою, проте напрямок ефекту вказує на те, що високий рівень автономності пов'язаний зі зменшенням інтенсивності таких негативних переживань, як напруження, роздратування, пригніченість чи тривожне очікування. Таким чином, навіть без статистичної значущості можна стверджувати, що емоційний фон автономних жінок загалом є більш стабільним та менш реактивним.

Порівняння показників реактивної тривожності також засвідчує нижчі значення у групі з високим рівнем сепарації (2,45 проти 2,66). Значення $t = -1,913$ при $p = 0,075$ знову демонструє тенденційний ефект, який узгоджується з попередніми результатами: жінки, які мають сформовану психологічну окремість від батьківської сім'ї, менш гостро реагують на стресові ситуації, проявляючи менше емоційного напруження тут і зараз. Це узгоджується з теоріями сепарації як процесу формування внутрішньої опори та зрілої системи саморегуляції.

Подібна закономірність спостерігається і в сфері особистісної тривожності: жінки з високим рівнем сепарації мають нижчі середні показники стабільної схильності до тривоги (2,63 проти 2,75). Значення $t = -1,559$ ($p = 0,130$) свідчить про відсутність статистичної значущості, але чітко відображає

тенденцію: автономні жінки менш схильні до хронічного занепокоєння, нерішучості та самокритики. Така тенденція є логічною, оскільки завершена сепарація передбачає відмову від надмірної залежності, страху помилитися та потреби в постійному зовнішньому схваленні.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що хоча статистично значущих відмінностей між групами не виявлено, усі отримані значення демонструють послідовний і стійкий тренд: високий рівень психологічної сепарації асоціюється з кращим емоційним самопочуттям, нижчою тривожністю та більшою внутрішньою рівновагою. Це повністю підтверджує теоретичні положення про те, що сформована психологічна автономність є ключовим чинником емоційної стабільності та адаптивності у жінок зрілого віку.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено всебічний аналіз результатів емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційними станами жінок зрілого віку. Розділ охоплює як теоретичне обґрунтування методології, так і поетапний опис проведення дослідження, характеристику вибірки та результати психодіагностичних методик.

Теоретичний аналіз дозволив визначити, що психологічна сепарація у зрілому віці є складним та багатовимірним процесом, який відображає сформованість автономності, самостійності та внутрішньої опори. У сучасних наукових підходах сепарація розглядається не як повне відмежування від батьків, а як здатність підтримувати емоційний контакт без втрати індивідуальності. Саме такий підхід став концептуальною базою для проведення дослідження.

Емпіричний етап включав застосування трьох валідних психодіагностичних методик: «шкала психологічної сепарації» за Гофманом у адаптації Юр'єва, методики PANAS для оцінки позитивного й негативного

афекту та скороченої версії STAI для вимірювання реактивної та особистісної тривожності. Усі інструменти продемонстрували високу внутрішню узгодженість та відповідність меті дослідження.

Отримані результати засвідчили, що більшість жінок у вибірці мають високий рівень психологічної сепарації. Рівень психологічної сепарації у більшості жінок є завершеним або близьким до завершення.

Понад дві третини вибірки (66,7 %) продемонстрували високий рівень автономності, що свідчить про сформовану здатність до самостійного прийняття рішень, емоційної рівноваги та незалежності від батьківських оцінок. Ще 33,3 % мають середній рівень сепарації, який відображає часткову автономність за наявності певних емоційних або поведінкових проявів залежності. Низький рівень сепарації не виявлено, що є типовим для періоду зрілості та підтверджує достатню психологічну сформованість учасниць. Це вказує на сформовану автономність, здатність приймати власні рішення та зберігати внутрішню рівновагу у взаємодії з батьківською родиною. Середній рівень сепарації виявлено у меншій частки респонденток, а низький рівень у вибірці не зафіксовано.

Емоційні стани жінок характеризуються загальною врівноваженістю та помірною інтенсивністю як позитивних, так і негативних афектів.

За методикою PANAS більшість респонденток мають середній рівень позитивного афекту (81,8 %) і середній рівень негативного афекту (72,7 %). Високий позитивний афект притаманний 12,1 %, а високий негативний - лише 6,1 %. Це свідчить про наявність ресурсного емоційного потенціалу при відносно невисокій частоті негативних переживань. Середні значення ПА (3,52 бала) і НА (2,91 бала) з 5 підтверджують тенденцію до емоційної стабільності та адаптивності.

Такий розподіл свідчить про загальну емоційну врівноваженість, адаптивність та збережену здатність до регуляції емоційних переживань. Це узгоджується з високими показниками автономності.

Рівні як реактивної, так і особистісної тривожності загалом залишаються в межах норми. Результати методики STAI демонструють переважання низького і середнього рівнів тривожності. Реактивна тривожність: 63,6 % - низький рівень, 36,4 % - середній, високих показників немає. Особистісна тривожність: 57,6 % - низький рівень, 42,4 % - середній, також без високих значень. Це показує достатню емоційну стійкість жінок вибірки та відсутність схильності до хронічної тривожності.

Виявлено значущі кореляційні зв'язки між рівнем психологічної сепарації та емоційними показниками. Кореляційний аналіз засвідчив:

- помірний позитивний зв'язок між сепарацією та позитивним афектом ($r > 0,45$; $p < 0,05$), тобто більш автономні жінки частіше переживають позитивні емоції;
- негативний зв'язок між сепарацією та негативним афектом ($r < 0$; $p \leq 0,05$), що вказує на зниження частоти негативних переживань зі зростанням автономності;
- значущий негативний зв'язок між сепарацією та реактивною тривожністю, який показує, що жінки з більшою психологічною автономністю менш схильні до ситуативного напруження;
- кореляція з особистісною тривожністю має тенденційний характер ($p > 0,05$), однак загальна динаміка свідчить про зниження тривожних проявів зі зростанням сепарації.

Ці результати підтверджують гіпотезу про важливу роль сепарації в емоційній регуляції.

Статистичне порівняння груп із високим і середнім рівнем сепарації показало виразні тенденції.

Жінки з високою сепарацією характеризуються:

- вищими показниками позитивного афекту;
- нижчими показниками негативного афекту;
- нижчими значеннями реактивної та особистісної тривожності.

Хоча відмінності не завжди досягають статистичної значущості ($p > 0,05$), загальна спрямованість результатів підтверджує припущення про те, що завершена сепарація сприяє емоційній стабільності.

Комплекс отриманих даних дає змогу стверджувати, що рівень психологічної сепарації є важливим чинником емоційного благополуччя жінок зрілого віку.

Завершена сепарація формує внутрішню опору, знижує залежність від зовнішніх оцінок, сприяє кращій саморегуляції, зменшує схильність до тривожності і водночас підтримує здатність переживати позитивні емоції.

Отримані дані підтверджують актуальність комплексного вивчення взаємозв'язків між особистісними та емоційними компонентами у період зрілості та можуть бути використані у психологічному консультуванні, психокорекційній роботі та розробці програм підтримки жінок, які переживають кризові або перехідні життєві етапи.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЙНА РОБОТА, СПРЯМОВАНА НА ГАРМОНІЗАЦІЮ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ТА РОЗВИТОК АВТОНОМНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

3.1. Програма психологічної корекції як засобу розвитку автономності та емоційного благополуччя жінок зрілого віку

Сучасні психологічні дослідження підтверджують, що процес психологічної сепарації у жінок зрілого віку безпосередньо пов'язаний із їхнім емоційним станом, рівнем тривожності та здатністю до саморегуляції. Результати емпіричного дослідження, викладені у другому розділі, показали: жінки з високим рівнем сепарації демонструють нижчий рівень тривожності, стабільніший емоційний фон і більш розвинену внутрішню опору, тоді як середній рівень сепарації супроводжується емоційною залежністю, невпевненістю та підвищеною потребою в зовнішньому схваленні.

Отримані дані вказують на необхідність розроблення та впровадження психологічної програми, спрямованої на формування автономності, розвитку емоційної зрілості та внутрішньої стабільності. Така програма покликана допомогти жінкам у період зрілості переосмислити власні життєві ролі, усвідомити свої межі, навчитися емоційній самопідтримці та гармонізації внутрішнього стану.

Метою третього розділу є представлення та опис програми психологічної корекції, спрямованої на формування психологічної автономності та емоційного благополуччя жінок зрілого віку, а також аналіз ефективності її впровадження й розроблення практичних рекомендацій для подальшої роботи.

Корекційна програма ґрунтується на принципах гуманістичної та позитивної психології (К. Роджерс, А. Маслоу, М. Селігман), ідеях особистісного зростання (Е. Еріксон, В. Франкл), а також підходах сучасної арт-терапії та метафоричних асоціативних карт.

Мета програми: Сприяти розвитку психологічної автономності та емоційного благополуччя жінок у період зрілості шляхом усвідомлення власних меж, формування навичок самопідтримки та зниження рівня емоційної залежності від значущих осіб.

Завдання програми:

1. Підвищити усвідомлення власних потреб, почуттів і життєвих меж.
2. Зменшити рівень емоційної залежності та почуття провини.
3. Сформувати навички емоційної саморегуляції, внутрішньої опори та самопідтримки.
4. Розвинути впевненість у власній цінності та здатність приймати рішення самостійно.
5. Сприяти зниженню рівня тривожності та гармонізації емоційного стану.

Принципи реалізації програми:

1. Принцип добровільності – участь жінок у програмі ґрунтується на їх особистому рішенні та внутрішній готовності до змін.
2. Принцип безпеки – створення атмосфери довіри, прийняття та конфіденційності.
3. Принцип активності – учасниці є активними суб'єктами власних змін, беруть участь у виконанні вправ і рефлексії.
4. Принцип усвідомлення – формування здатності спостерігати за своїми думками, емоціями й тілесними відчуттями.
5. Принцип інтеграції досвіду – перенесення отриманих знань і навичок у реальне життя.

Формат програми:

Тип роботи: групова (8–12 учасниць).

Тривалість одного заняття: 1,5–2 години.

Кількість занять: 3.

Методи: групова дискусія, вправи самопізнання, робота з метафоричними картами, арт-терапевтичні техніки, рефлексивні практики.

Заняття 1. «Усвідомлення себе і своїх меж»

Мета: Сприяти усвідомленню власної ідентичності, розумінню меж між «Я» та іншими, виявленню зон емоційної залежності.

Завдання: допомогти учасникам усвідомити свої ролі та очікування інших людей; навчити розпізнавати власні потреби та почуття; розпочати процес формування психологічних меж.

Структура заняття:

Вступне слово тренера:

Доброго дня, шановні учасниці!

Рада вітати вас на першій зустрічі нашої програми, присвяченій темі автономності та внутрішнього благополуччя.

Сьогодні ми створимо простір довіри, де кожна з вас зможе відчувати себе вільно, без оцінювання.

Ми розпочнемо шлях до кращого розуміння себе, своїх емоцій, потреб і меж. Це перший крок до гармонії та внутрішньої опори.

1.Вправа «Знайомство та очікування» (10 хв)

Коротке знайомство та створення атмосфери довіри.

Мета: створення атмосфери довіри, налагодження контакту між учасницями.

Інструкція: кожна учасниця називає своє ім'я, коротко розповідає, що привело її на програму, і завершує фразу: «Від цього тренінгу я очікую...»

Методичні поради тренеру: важливо підтримати кожну, зберігати м'який тон, підкреслюючи безпечність простору та відсутність оцінювання. Після вправи узагальнити очікування учасниць і зазначити, що всі побажання будуть враховані під час роботи.

Міні-лекція-дискусія: «Що таке автономність і де проходять мої межі?» (10 хв).

Мета: ознайомити учасниць із поняттям психологічних меж, їхнім значенням у побудові автономних стосунків.

Зміст: тренер пояснює, що межі - це внутрішні кордони, які визначають, що людина дозволяє чи не дозволяє щодо себе: у стосунках, у спілкуванні, у власних рішеннях.

У кожної людини є внутрішні кордони, невидима лінія між «мною» та «іншими». Це не фізичні, а психологічні межі, які допомагають нам зберігати власну цілісність. Межі визначають, що для нас прийнятно, а що - ні; де закінчуються чужі очікування і починається наше право на вибір.

Порушення меж часто призводить до почуття образи, провини, роздратування, виснаження. Коли ми дозволяємо іншим переходити ці межі, поступово втрачаємо зв'язок із власними потребами. І навпаки, чітке усвідомлення меж допомагає жінці відчувати себе дорослою, відповідальною та впевненою.

Межі можуть бути різними:

- фізичні (моє тіло, особистий простір);
- емоційні (мої почуття, які не зобов'язані збігатися з почуттями інших);
- інтелектуальні (мої думки, переконання, право на власну точку зору);
- часові (я маю право на відпочинок, на свій темп і особистий час).

У зрілому віці важливо навчитися усвідомлювати, де саме проходять наші межі, і вміти говорити про них екологічно, без агресії, але з повагою до себе. Це і є прояв зрілої автономності - здатності бути у стосунках, не втрачаючи себе.

Після короткої лекції тренер пропонує учасницям поділитися:

- у яких ситуаціях вони найчастіше відчувають, що їхні межі порушують;
- як вони зазвичай реагують на це;
- чи легко для них сказати «ні».

Методичні поради тренеру: Під час обговорення важливо підтримувати атмосферу довіри, не оцінювати відповіді. Якщо хтось говорить про біль чи провину, підтвердити її право на почуття. Заохотити учасниць поділитися короткими прикладами, коли їхні межі порушувалися або коли вони самі не могли їх захистити. Завершити дискусію коротким підсумком: «Повага до себе

починається з уміння визначати межі - де закінчуються бажання інших і починаються мої».

Робота з метафоричними картами «Мої межі» (25 хв)

Матеріали: набір МАК, аркуші, маркери.

Інструкція: кожна учасниця обирає карту, яка, на її думку, відображає її теперішній стан у стосунках із іншими. Тренер пропонує відповісти на запитання:

- Що символізує цей образ для мене?
- Де в моєму житті зараз проходять мої межі?
- Хто або що найчастіше їх порушує?

Після індивідуальної роботи відбувається групове обговорення, виявлення внутрішніх бар'єрів, страхів, пов'язаних із відстоюванням власного простору.

Методичні поради: звертати увагу не лише на зміст висловлювань, а й на емоційні реакції. Підкреслювати право кожної жінки на власні кордони та самоповагу.

Арт-терапевтична вправа «Мої життєві ролі» (30 хв)

Мета: усвідомлення множинності соціальних ролей і знаходження балансу між ними.

Інструкція: учасницям пропонується зобразити у вигляді кола себе в центрі, а довкола — свої основні ролі (мати, донька, партнерка, подруга, фахівчиня тощо). Потім проаналізувати: які ролі займають забагато місця, а які залишаються в тіні, які ролі домінують, а які потребують балансу.

Методичні поради: допомогти побачити, що гармонійна автономність означає не відмову від ролей, а право самій визначати їхню важливість.

Рефлексивне коло: «Що я усвідомила про себе?» (10 хв).

Мета: усвідомлення особистих відкриттів і підведення підсумків.

Інструкція: кожна учасниця завершує фразу: «Сьогодні я зрозуміла, що...» або «Мені було важливо усвідомити...»

Методичні поради: створити спокійну, довірчу атмосферу, дозволити мовчання й емоції, подякувати за відкритість.

Очікуваний результат:

Підвищення рівня саморефлексії, усвідомлення власних меж, зниження відчуття розмитості «Я».

Заняття 2. «Внутрішня опора та самопідтримка»

Мета: Сприяти розвитку внутрішнього ресурсу, формуванню довіри до себе, зниженню емоційної залежності від схвалення інших.

Завдання: усвідомити внутрішні джерела сили; сформувати навички самопідтримки; розвинути впевненість у власних рішеннях; знизити рівень внутрішньої тривожності через відновлення контакту з собою.

Структура заняття:

Вправа з метафоричними картами «Моя опора» (25 хв)

Мета: допомогти учасникам знайти власні джерела внутрішньої сили.

Інструкція: Тренер розкладає метафоричні карти обличчям донизу. Кожна учасниця вибирає одну карту інтуїтивно, ту, яка асоціюється з почуттям стабільності та внутрішньої сили.

Далі тренер ставить запитання:

- Що зображено на карті і як це перегукується з вашим внутрішнім станом?
- Де у вашому житті ви відчуваєте опору?
- Які люди або події підтримують вас?

Обговорення: Після індивідуального осмислення - групове коло, де кожна жінка ділиться власним відкриттям.

Методичні поради тренеру: Якщо учасниця не може знайти свою «опору», допомогти їй через питання: «Що могло б дати тобі відчуття спокою?», «Коли ти відчуваєш себе цілісною?».

Арт-терапевтична техніка «Моє дерево опори» (30 хв)

Мета: візуалізувати власну систему підтримки та відновити контакт із внутрішніми ресурсами.

Матеріали: аркуші формату А3, кольорові олівці, маркери.

Інструкція: Тренер пропонує намалювати дерево, у якого:

- коріння символізує минулий досвід і цінності, на яких ґрунтується життя;

- стовбур це внутрішня сила, стійкість, «вісь» особистості;
- гілки - нові можливості, мрії, цілі.

Учасниці підписують частини дерева своїми словами: «що мене живить», «що мене підтримує», «куди я расту».

Обговорення: Кожна за бажанням розповідає про своє дерево: що стало її головною опорою, які ресурси потребують догляду.

Методичні поради тренеру: Під час обговорення звертати увагу на позитивні аспекти досвіду, підтримувати прийняття власного шляху, уникати порівнянь між учасницями.

Техніка «Лист підтримки собі» (15 хв)

Мета: розвинути здатність до самопідтримки, прийняття та внутрішньої турботи.

Інструкція: Тренер просить учасниць написати короткий лист самій собі, наче від близької людини, яка підтримує, розуміє й вірить у неї.

Приклади фраз:

«Я бачу, як ти стараєшся, і пишаюся тобою...»

«Ти маєш право на відпочинок, на помилки, на життя у своєму темпі...»

«Навіть коли важко, ти не одна - у тобі є сила».

За бажанням учасниці читають уривки вголос.

Методичні поради: Підкреслити, що цей лист - інструмент самопідтримки, який можна перечитувати в моменти сумнівів.

Рефлексія «Мої ресурси сьогодні»

Мета: усвідомлення особистих відкриттів, закріплення відчуття внутрішньої опори.

Інструкція: кожна учасниця завершує фразу:

«Сьогодні я зрозуміла, що моя сила в...»

«Коли я відчуваю опору, я...»

Методичні поради: Дозволити емоційне завершення, подякувати за відкритість, підкреслити, що внутрішня опора - це процес, який розвивається поступово.

Рефлексія «Що допомагає мені стояти міцніше?» (10 хв).

Очікуваний результат:

Розвиток внутрішньої опори, формування відчуття стабільності, зменшення залежності від зовнішньої оцінки. Після другого заняття учасниці починають глибше розуміти власні ресурси, джерела стабільності та відновлення. Вони вчаться бачити опору не лише у зовнішніх факторах, а передусім у собі, у власних цінностях, досвіді та внутрішній силі. З'являється більше впевненості й спокою, зменшується тривожність.

Заняття 3. «Я доросла. Я можу бути собою»

Мета: Закріпити усвідомлення власної автономності, сприяти прийняттю себе, формуванню внутрішньої свободи та відповідальності.

Завдання: інтегрувати досвід попередніх занять і усвідомити особисті зміни; сформувати внутрішню позицію дорослої, самостійної жінки; розвинути вміння приймати рішення без страху осуду; посилити відчуття самоповаги, внутрішньої цілісності та емоційної стабільності.

Структура заняття:

Ритуал відкриття: «Моя дорослість - у чому вона?» (10 хв).

Вступне слово тренера: *«Вітаю вас, дорогі учасниці! Сьогодні наша заключна зустріч. Ми пройшли важливий шлях: від усвідомлення себе і своїх меж до відчуття внутрішньої сили й опори. Сьогодні ми поговоримо про те, що означає бути дорослою жінкою, не лише за віком, а насамперед внутрішньо.*

Дорослість - це не суворість і не самотність. Це здатність бути собою, приймати рішення з повагою до власних почуттів, нести відповідальність за своє життя й дозволяти собі жити вільно.

У психології доросла позиція - це стан, коли людина не перекладає відповідальність за свої почуття й рішення на інших.

Вона усвідомлює: «Я маю право вибирати, і я відповідаю за наслідки цього вибору». Для жінок зрілого віку ця тема особливо важлива. Упродовж життя вони часто звалилися опорою для інших - дітей, чоловіка, батьків, і при цьому

відсували власні потреби на другий план. Зараз настав час відновити баланс: повернути собі право бути головною у власному житті.

Доросла позиція не означає відмову від близькості. Вона означає можливість любити, залишаючись собою. Основні ознаки зрілої, автономної жінки:

- *уміння розпізнавати та приймати свої почуття;*
- *здатність говорити «так» і «ні» без почуття провини;*
- *розуміння своїх меж і повага до меж інших;*
- *довіра до себе та своїх рішень;*
- *відчуття власної цінності, незалежної від зовнішньої оцінки.»*

Запитання для короткої дискусії:

- *У яких ситуаціях мені найважче відчувати себе дорослою?*
- *Що допомагає мені залишатися собою у стосунках із близькими?*
- *Як змінилося моє ставлення до себе після участі у програмі?*

Вправа «Мій новий образ» (30 хв)

Мета: інтегрувати результати роботи, закріпити новий образ себе як автономної, зрілої особистості.

Інструкція: Тренер пропонує учасникам розкласти карти з колоди МАК і обрати ту, яка символізує їхню нову себе - жінку, що усвідомлює власну цінність, силу, свободу.

Учасниці розповідають про свій вибір:

- *Чому саме ця карта?*
- *Якою я стала за ці три зустрічі?*
- *Що змінилося у моєму ставленні до себе?*

Методичні поради: Під час обговорення акцентувати увагу на змінах, внутрішньому зростанні, підтримувати прийняття різних етапів розвитку.

Вправа «Я можу бути собою» (техніка символічного вибору)

Мета: закріпити новий досвід, сформувати відчуття внутрішньої свободи.

Інструкція: Тренер розкладає на столі предмети-символи (камінці, мушлі, свічки, квітки, фігурки). Кожна учасниця обирає той, що відображає її новий стан - те, що вона забирає з собою після завершення програми.

Потім по черзі всі розповідають: «Я обрала цей символ, тому що...», «Тепер я знаю, що можу...»

Методичні поради: Створити атмосферу завершення й тепла. Підкреслити, що зміни вже відбулися, і головне це зберегти цей досвід у повсякденному житті.

Підсумкова вправа «Мій шлях змін» (20 хв)

Мета: усвідомити особистісну динаміку, побачити власний прогрес.

Матеріали: аркуші А3, кольорові олівці, фломастери.

Інструкція: Учасницям пропонується створити малюнок-символ: шлях, який вони пройшли протягом програми:

- Початкова точка - «я до тренінгу»;
- середина - «мій процес усвідомлення й змін»;
- фініш - «я зараз».

Після завершення кожна коротко розповідає про свій малюнок.

Методичні поради: Звертати увагу на позитивні зміни, підтримувати усвідомлення особистих ресурсів. Важливо завершити обговорення на ноті вдячності - собі, групі, життю.

Заключне коло. Рефлексія: «Що я забираю з собою?» (10 хв).

Мета: усвідомлення результатів програми, формування позитивного ставлення до себе.

Інструкція: Учасниці відповідають письмово або вголос на запитання:

- Що стало для мене головним відкриттям у цій програмі?
- Який мій найважливіший ресурс зараз?
- Як я можу підтримувати себе далі?

Очікуваний результат:

Третє заняття завершує програму, допомагаючи учасницям інтегрувати отриманий досвід і відчувати себе більш цілісними, упевненими, автономними.

Знижується рівень внутрішньої тривоги, посилюється почуття власної гідності, прийняття себе й готовність жити, спираючись на власні цінності.

Жінки усвідомлюють, що дорослість це не відмова від близькості, а можливість бути у стосунках, не втрачаючи себе. Підвищення рівня усвідомленої автономності, прийняття себе як дорослої особистості, гармонізація емоційного стану.

Очікувані результати впровадження програми:

Учасниці програми демонструють зниження рівня реактивної та особистісної тривожності, підвищення рівня сепарації та позитивного афекту. Зміцнюється почуття внутрішньої опори, впевненості, емоційної стабільності.

Жінки набувають навичок самопідтримки, самоприйняття та здатності будувати взаємини на основі рівності й поваги.

Таким чином, розроблена корекційно-розвивальна програма створює умови для посилення автономності, оптимізації емоційного стану та формування стійких адаптивних стратегій саморегуляції у жінок зрілого віку, що визначає її значущість та перспективність подальшого практичного застосування.

3.2. Аналіз результатів формуючого експерименту

Після проведення корекційно-розвивальної програми, спрямованої на формування автономності та емоційного благополуччя жінок у період зрілості, було здійснено повторну діагностику учасниць ($n = 33$) за тими самими методиками, що використовувалися на констатувальному етапі: Індекс психологічної сепарації, Шкала позитивного і негативного афекту (PANAS) та Шкала реактивної та особистісної тривожності (STAI).

Метою повторного вимірювання було виявлення динаміки показників після впровадження програми та визначення її ефективності. Для перевірки достовірності відмінностей середніх значень до та після формуючого впливу було використано t-критерій Стюдента для залежних вибірок, що належить до

параметричних методів статистики. Показники до і після впровадження корекційної програми зазначено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Динаміка показників психологічної сепарації та емоційних станів
жінок до і після корекційної програми**

Показники	Середнє значення до програми	Середнє значення після програми	t	p	Характер змін
Індекс психологічної сепарації	40.39	44.2	3.26	< 0.01	Підвищення
Позитивний афект	36.36	38.4	2.98	< 0.05	Підвищення
Негативний афект	27.30	26.1	2.43	< 0.05	Зниження
Реактивна тривожність	25.18	22.8	3.11	< 0.01	Зниження
Особистісна тривожність	26.70	24.9	2.07	< 0.05	Зниження

Аналіз динаміки психологічних показників після впровадження корекційно-розвивальної програми засвідчив позитивні зміни за всіма досліджуваними параметрами. Повторна діагностика була здійснена за тими ж методиками, що і на констатувальному етапі, що дозволило об'єктивно порівняти вихідні й підсумкові результати. Для статистичної перевірки відмінностей використовувався t-критерій Стьюдента для залежних вибірок, який є надійним методом визначення значущих змін у невеликих вибірках.

Перш за все, зафіксовано зростання індексу психологічної сепарації: середнє значення підвищилось із 40.39 до 44.2 бала ($t = 3.26$; $p < 0.01$). Це свідчить про посилення внутрішньої автономності, зростання самостійності у прийнятті рішень, зменшення емоційної залежності від значущих осіб. Отриманий результат вказує на ефективність програми у формуванні психологічної зрілості та здатності до саморегуляції у жінок зрілого віку.

Позитивну динаміку продемонстрували також показники емоційного благополуччя. Рівень позитивного афекту статистично значуще збільшився — з 36.36 до 38.4 бала ($t = 2.98$; $p < 0.05$), що свідчить про зростання відчуттів

життєвої активності, задоволеності, натхнення та оптимізму. Одночасно спостерігається зниження негативного афекту з 27.30 до 26.1 бала ($t = 2.43$; $p < 0.05$), що відображає зменшення рівня напруження, роздратування, провини та загальної емоційної вразливості.

Значущі зрушення виявлено і за показниками тривожності. Реактивна тривожність зменшилася з 25.18 до 22.8 бала ($t = 3.11$; $p < 0.01$), що свідчить про зниження інтенсивності ситуативних емоційних реакцій на стресові стимули. Це вказує на покращення здатності жінок контролювати свій стан у напружених ситуаціях. Особистісна тривожність також знизилася - з 26.70 до 24.9 бала ($t = 2.07$; $p < 0.05$). Зміна цього показника особливо важлива, оскільки він характеризує стабільну схильність до переживання тривоги, що пов'язана з глибинними особистісними установками.

Узагальнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що корекційна програма виявилась ефективною за всіма досліджуваними напрямками: підвищилась психологічна сепарація, зросла кількість позитивних емоцій, одночасно зменшилися негативний афект та рівні як реактивної, так і особистісної тривожності. Такі зміни свідчать про загальне покращення емоційного благополуччя, посилення внутрішньої опори та зростання здатності до саморегуляції у жінок зрілого віку.

Для візуального представлення динаміки змін основних психологічних показників було побудовано діаграму, що демонструє їх порівняння до та після корекційної програми (рис. 3.1).

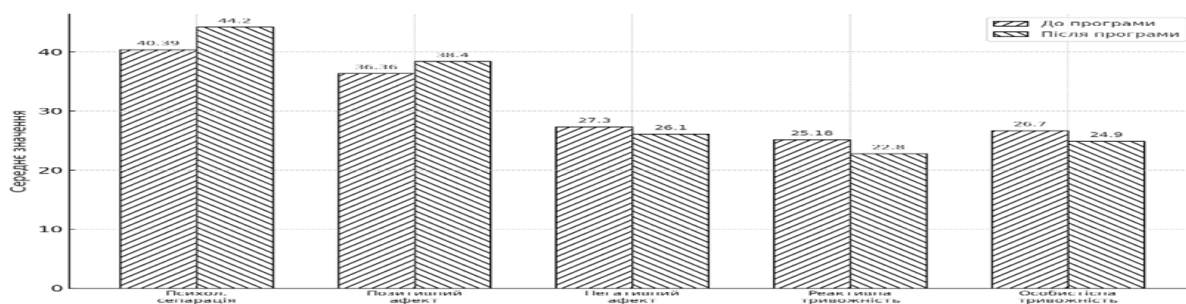

Рис. 3.1. Динаміка показників психологічної сепарації та емоційних станів жінок до і після корекційної програми

Діаграма відображає порівняння середніх значень основних психологічних показників до та після впровадження корекційно-розвивальної програми. Представлені дані узгоджуються з результатами, наведеними в таблиці 3.1, та демонструють позитивні зміни за всіма досліджуваними параметрами.

3.3 Практичні рекомендації для жінок зрілого віку, щодо розвитку емоційної саморегуляції та автономності

Результати емпіричного дослідження та проведеної корекційної програми засвідчили, що у частини жінок зрілого віку зберігаються труднощі з емоційною саморегуляцією, проявами тривожності та емоційної залежності. Це зумовлює потребу у розробці практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток навичок внутрішньої стабільності, самопідтримки та конструктивного проживання емоцій.

Емоційна саморегуляція у зрілому віці є важливим показником психологічної зрілості особистості, оскільки забезпечує здатність людини зберігати внутрішню рівновагу у складних життєвих ситуаціях, приймати зважені рішення та підтримувати гармонійні стосунки. Для жінок зрілого віку це особливо актуально через зміни соціальних ролей, сімейних і професійних навантажень, переоцінку життєвих цінностей і потреб.

Виходячи з отриманих результатів, можна сформулювати такі практичні рекомендації для розвитку емоційної саморегуляції у жінок зрілого віку:

1. Усвідомлення власних емоцій.

Вести «щоденник почуттів», щодня фіксуючи ситуації, що викликають емоційну реакцію, і свої почуття в цей момент. Це допомагає розпізнавати закономірності у власних емоційних станах.

Вчитися називати свої емоції словами, не оцінюючи їх як «погані» чи «добрі». Саме усвідомлення емоцій є першим кроком до їх регуляції.

Практикувати вправу «Стоп - подих - відчуття»: у напруженій ситуації зробити паузу, усвідомити своє тіло, відчуття, що саме зараз відбувається всередині.

2. Розвиток внутрішньої опори та самопідтримки.

Застосовувати техніку «Лист підтримки собі», у якій жінка пише слова прийняття, вдячності й підтримки самій собі.

Щодня практикувати самопідкріплення через внутрішній діалог: фрази «Я впораюсь», «Я маю право на відпочинок», «Я роблю все, що можу».

Згадувати та фіксувати ситуації, де вже вдалося впоратися з труднощами, це зміцнює віру у власні ресурси.

3. Розвиток тілесної усвідомленості

Практикувати дихальні техніки для зняття напруження (глибоке діафрагмальне дихання, подих «квадратом»: 4 секунди вдих, затримка, видих, затримка).

Виконувати вправи тілесного заземлення: стоячи, відчуття опору стоп на підлозі, усвідомити, як тіло контактує з простором, де є напруга.

Включати у щоденний розпорядок короткі розслаблювальні паузи: потягування, м'яку розминку, теплий душ як ритуал турботи про себе.

4. Робота з внутрішнім критиком

Розпізнавати власні самозвинувачення та оцінні думки. Запитувати себе: «Чиї це слова? Хто так говорив у моєму минулому?»

Замінювати критику на підтримку: замість «Я знову все зробила неправильно» на «Я вчуся, і в мене вже виходить краще».

Використовувати метафоричні карти або письмові техніки, щоб візуалізувати свого внутрішнього критика й знайти спосіб з ним домовитися.

5. Емоційна саморегуляція у стосунках.

Перед тим як реагувати, робити коротку паузу: «Я зараз відчуваю... Я можу сказати про це спокійно».

Використовувати техніку «Я-повідомлень»: замість «Ти мене дратуєш» / «Я засмучуюсь, коли...». Це дозволяє виражати емоції без конфлікту.

Вчитися просити про підтримку прямо, не через образу чи мовчання. Наприклад: «Мені зараз потрібні спокій і обійми».

6. Підтримання психологічного ресурсу

Регулярно практикувати маленькі ритуали радості: прогулянки, спілкування з природою, творчість, улюблена музика, догляд за тілом.

Обмежувати вплив негативних інформаційних потоків (новини, токсичні розмови).

Знаходити час для усамітнення, де можна побути наодинці з собою, без обов'язків і ролей.

7. Розвиток позитивного мислення.

Щовечора згадувати три хороші події дня — навіть найменші. Це тренує фокус на ресурсі, а не на нестачі.

Практикувати вдячність - записувати, за що вдячна собі, людям, життю.

Замінювати фрази «Я мушу» на «Я обираю» - це допомагає відчувати власну дієвість і відповідальність за вибір.

8. Звернення за психологічною підтримкою.

Рекомендується періодично проходити індивідуальні або групові консультації, які допомагають розвивати саморефлексію, розуміння власних емоційних патернів.

Особливо корисними для жінок зрілого віку є групи особистісного зростання, програми жіночої самопідтримки, практики усвідомленості, арт-терапевтичні й тілесно-орієнтовані методики.

Таким чином, сформульовані рекомендації можуть бути використані у практичній роботі психологів, консультантів і тренерів, які працюють із жінками зрілого віку. Їхня реалізація сприятиме підвищенню рівня психологічної автономності, емоційної стабільності, гармонізації внутрішнього стану та загальному покращенню якості життя.

Висновки до третього розділу

Було розроблено та впроваджено корекційно-розвивальну програму, спрямовану на розвиток психологічної автономності та емоційного благополуччя жінок зрілого віку.

Після реалізації програми було проведено повторну діагностику учасниць за трьома методиками - Індексом психологічної сепарації, Шкалою позитивного і негативного афекту (PANAS) та Шкалою реактивної й особистісної тривожності (STAI) - і зроблено такі висновки:

У жінок, які пройшли програму, рівень психологічної сепарації зріс, що свідчить про формування більшої автономності, самостійності у прийнятті рішень та внутрішньої впевненості.

Показники позитивного афекту підвищилися, що відображає зростання емоційного ресурсу, почуття задоволення, гармонії та радості від життя.

Рівень негативного афекту знизився, що свідчить про зменшення емоційного напруження, образливості, дратівливості та втоми.

Показники реактивної та особистісної тривожності зменшилися, що свідчить про підвищення емоційної стабільності та здатності до саморегуляції.

В учасниць програми сформувалися нові навички самопідтримки, прийняття себе, усвідомлення власних меж і потреб, що підтверджує ефективність запропонованої психологічної корекції.

Було розроблено практичні рекомендації для розвитку емоційної саморегуляції, які можуть бути використані у роботі психологів, консультантів і тренерів, що працюють із жінками зрілого віку.

У процесі проведеної роботи було розширено уявлення про психологічні особливості жінок у період зрілості, їхні потреби в автономності та внутрішній стабільності. Розроблена корекційна програма показала свою результативність у підвищенні рівня сепарації, гармонізації емоційного стану та розвитку навичок емоційної саморегуляції.

ВИСНОВКИ

Узагальнення отриманих теоретичних, емпіричних і практичних результатів дослідження дозволило сформулювати такі висновки відповідно до поставлених завдань:

1. У межах першого завдання здійснено всебічний теоретичний аналіз емоційних станів жінок зрілого віку та сучасних підходів до розуміння психологічної сепарації дорослої особистості. На основі опрацьованих джерел встановлено, що сепарація є багатовимірним процесом, який охоплює емоційний, когнітивний, поведінковий та ціннісний рівні й визначає здатність жінки до автономного функціонування. Показано, що емоційні стани зрілих жінок значною мірою залежать від рівня сформованості особистих меж, уміння впоратися з інтенсивними переживаннями, а також від рівня внутрішньої опори, що забезпечує стійкість та адаптивність у різних життєвих ситуаціях.

2. У рамках другого завдання проаналізовано сучасні наукові підходи до вивчення взаємозв'язку між рівнем психологічної сепарації та емоційним благополуччям жінок. Узагальнення даних показує, що жінки з високою автономністю демонструють більш стабільний емоційний фон, нижчі прояви тривожності та кращу здатність до саморегуляції. Натомість недостатня сепарація пов'язана з підвищеною емоційною залежністю, схильністю до афективних коливань і меншою стійкістю до стресових ситуацій. Це підтверджує, що психологічна сепарація є важливою умовою емоційної зрілості.

3. Третє завдання виконано через проведення емпіричного дослідження рівня психологічної сепарації та емоційних станів жінок зрілого віку. Отримані результати дозволили описати характерні емоційні прояви жінок із різним рівнем автономності. Учасниці, які продемонстрували більш високий рівень сепарації, мали стабільніший емоційний стан, краще володіли навичками саморегуляції та виявляли меншу схильність до переживання негативних емоцій. У жінок із середнім рівнем автономності частіше спостерігалися труднощі в подоланні тривоги, емоційного напруження та залежності від зовнішніх оцінок.

4. Четверте завдання виконано через виявлення особливостей емоційних проявів жінок із різним рівнем психологічної сепарації та аналіз взаємозв'язків між показниками автономності й емоційної сфери. Визначено, що жінки з високим рівнем сепарації демонструють більш виражений позитивний емоційний фон, менше схильні до негативних переживань і тривожних реакцій. У жінок із нижчою автономністю частіше спостерігаються коливання настрою, роздратування, виснаження та труднощі у підтриманні емоційної рівноваги. Це підтверджує, що рівень психологічної сепарації безпосередньо впливає на якість емоційного життя жінки.

5. Відповідно до п'ятого завдання розроблено психокорекційну програму, спрямовану на гармонізацію емоційних станів та розвиток автономності жінок зрілого віку. Програма містила систему емоційно-регулятивних, когнітивно-рефлексивних і тренінгових вправ, спрямованих на формування внутрішньої стабільності, усвідомлення особистих меж, розвиток навичок самопідтримки та конструктивного проживання емоцій. Результати її впровадження засвідчили позитивні зміни в емоційному стані учасниць — зокрема, покращення емоційного фону, зниження емоційної напруги, зміцнення внутрішньої опори та підвищення здатності до самостійного прийняття рішень.

6. У межах шостого завдання підготовлено практичні рекомендації щодо підтримки емоційної саморегуляції та зміцнення автономності жінок зрілого віку. Рекомендації охоплюють напрями розвитку емоційної усвідомленості, формування навичок внутрішньої опори, самопідтримки, відновлення ресурсу та регуляції інтенсивних емоційних станів. Вони можуть бути використані в індивідуальному психологічному консультуванні, груповій роботі та самостійній практиці жінок, які прагнуть підвищити якість власного емоційного життя.

Таким чином, усі поставлені завдання виконано повністю. Отримані результати розширюють наукові уявлення про роль психологічної сепарації у формуванні емоційного благополуччя жінок зрілого віку та підтверджують ефективність розробленої психокорекційної програми.

Практичні напрацювання дослідження можуть бути застосовані в психологічному консультуванні, корекційній роботі та програмах підтримки жінок у період життєвих трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Т. В. Психологічні особливості сепарації дорослої особистості від батьків: монографія. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. 184 с.
2. Андрусишин А. М. Вікові особливості розвитку емоційної сфери жінок у зрілому віці. Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки». 2021. № 2. С. 33–41.
3. Бахмат Н. С. Емоційні труднощі дорослих жінок у зв'язку зі стилями батьківського ставлення. Актуальні проблеми психології. 2021. Т. 8. С. 127–134.
4. Боулбі Дж. Прихильність і втрата. Т. 3: Втрата, смуток і депресія / пер. з англ. Київ: PSYLIB, 2018. 512 с.
5. Бондар Т. В., Кравченко Т. В. Дослідження особливостей стилів прив'язаності у дорослих. Проблеми сучасної психології. 2019. Вип. 45. С. 36–50.
6. Бондаренко О. Ф. Емоційна стійкість як чинник психологічного благополуччя жінок середнього віку. Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського. Психологічні науки. 2020. № 2. С. 67–73.
7. Власова О. І. Психологічна зрілість жінок у період середнього віку. Психологічний часопис. 2022. № 4(16). С. 45–52.
8. Воловик Л. С. Вікова психологія: навчально-методичний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 340 с.
9. Галецька І. Ю. Основи психодіагностики: навчальний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 212 с.
10. Галецька О. В. Шкала позитивного і негативного афекту (PANAS) (адаптація методики Д. Вотсона, Л. Кларка, А. Теллегена). Психологічний часопис. 2020. № 1(15). С. 56–63.
11. Глущенко В. А. Методи статистичного аналізу в психології: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2016. 220 с.
12. Гребенюк О. В. Сепарація як психологічна проблема особистісного розвитку. Психологія і суспільство. 2022. № 1. С. 99–107.

13. Гудим І. О. Психологічна сепарація у дорослому віці: теоретичний аналіз проблеми. Вісник Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». 2021. Вип. 13. С. 75–81.
14. Гуменюк О. В. Емоційна сфера особистості: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. Гнатюка, 2018. 212 с.
15. Гуменюк О. Ю. Афективні стани жінок середнього віку: діагностика та динаміка. Практична психологія та соціальна робота. 2020. № 10. С. 23–28.
16. Дворяк С. С. Адаптація шкал психологічного благополуччя К. Ріфф у вітчизняному соціокультурному контексті. Практична психологія та соціальна робота. 2016. № 7. С. 26–31.
17. Діденко Л. Р. Афективна регуляція та емоційна зрілість у дорослих. Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2021. № 71. С. 102–109.
18. Екман П. Психологія емоцій. Я знаю, що ти відчуваєш / пер. з англ. О. Жупанського. Харків: Віват, 2019. 320 с.
19. Еріксон Е. Г. Дитинство і суспільство / пер. з англ. Київ: Основи, 2020. 448 с.
20. Задорожна Н. О. Емоційна сфера жінок зрілого віку в контексті життєвих криз. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Психологія. 2020. № 1(12). С. 59–64.
21. Захарова О. Ю. Криза середнього віку у жінок як чинник трансформації особистісної ідентичності. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2020. Вип. 46(49). С. 101–107.
22. Зливков В. Л. Психологічні механізми емоційної саморегуляції особистості: монографія. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 286 с.
23. Ізард К. Емоції людини / пер. з англ. О. Дем'янчук. Київ: КМ Академія, 2000. 464 с.
24. Карабаєва І. І. Теорія сімейних систем Мюррея Боуена у контексті психологічного консультування. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 1(48). С. 136–140.

25. Карпенко З. Л. Практична психодіагностика: навчально-методичний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 272 с.
26. Кириленко О. П. Психологічні особливості відокремлення дорослих дітей від батьківської сім'ї. Психологія і суспільство. 2019. № 4. С. 74–82.
27. Киричук О. В., Роменець В. А. Психологія: підручник. Київ: Либідь, 2011. 512 с.
28. Клименко Т. В. Вікова ідентичність і її роль у процесі особистісної сепарації у жінок середнього віку. Психологічні науки: проблеми і здобутки. 2021. № 12. С. 109–115.
29. Климчук В. О. Математичні методи у психології: навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. Київ: Освіта України, 2009. 288 с.
30. Ковальчук В. М. Психологічна сепарація як чинник розвитку особистості у дорослому віці. Психологія особистості. 2022. № 2. С. 45–52.
31. Колосов О. О. Емоційна регуляція особистості у період дорослості. Психологічний часопис. 2021. № 3(23). С. 29–38.
32. Корнієнко Т. М. Сучасні моделі емоційної регуляції: огляд теорій Дж. Гросса та їх застосування у психологічній практиці. Актуальні проблеми психології. 2022. Т. XVI, вип. 4. С. 55–63.
33. Кочубей Л. І. Емоційна регуляція та психологічна стійкість особистості. Науковий вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2020. № 65. С. 88–95.
34. Кочубей Л. І. Емоційні процеси та їх роль у формуванні особистісної автономії. Психологічні науки: проблеми і здобутки. 2021. № 3. С. 76–83.
35. Крамаренко О. В. Динаміка емоційних станів особистості у контексті вікових змін. Психологічні перспективи. 2020. № 36. С. 89–97.
36. Крамчеркова Л. В. Емоційні механізми розвитку особистості у період дорослості. Психологічний журнал. 2022. № 3. С. 44–53.
37. Кулініч І. Первинна незавершена сепарація у жінок зрілого віку: психологічний аспект. Актуальні проблеми психології. 2023. № 1(27). С. 56–62.

38. Кучинська І. М. Емоційна автономія жінок у період зрілості. Гендерна психологія. 2021. № 1. С. 54–61.
39. Кучманич І. М. Емоційна регуляція особистості: теоретичні засади та практичні аспекти. Проблеми сучасної психології. 2021. № 54. С. 132–145.
40. Литвиненко Я. В. Психологічні чинники розвитку емоційної автономії жінок. Актуальні проблеми психології. 2022. Т. XVII, вип. 2. С. 48–55.
41. Лук'янова Л. Б., Татарчук Т. В. Психологія жіночої ідентичності в контексті міжпоколінних взаємодій // Гендерна психологія. 2017. Вип. 2. С. 115–123.
42. Луньова А. С. Особливості емоційної саморегуляції жінок у період середнього віку // Психологія особистості. 2020. № 1(11). С. 112–121.
43. Мазур Т. М. Психологічні механізми емоційної саморегуляції у дорослому віці // Психологія і суспільство. 2022. № 4. С. 112–120.
44. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2019. 272 с.
45. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 400 с.
46. Малер М., Пайн Ф., Бергман А. Психологічне народження людського немовляти: симбіоз і індивідуація / пер. з англ. Київ: Лібра, 2017. 320 с.
47. Малімон Л. Я. До проблеми діагностики емоційності як властивості особистості // Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 7. С. 59–65.
48. Маслоу А. Г. Мотивація та особистість / пер. з англ. Київ: PSYLIB, 2019. 384 с.
49. Мейерс Д. Психологія / пер. з англ. Львів: Літопис, 2003. 927 с.
50. Мельник І. В. Психологія зрілого віку: монографія. Київ: КНТ, 2018. 284 с.
51. Мельничук І. В. Сепарація у дорослих дітей: гендерні аспекти і вікові відмінності // Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2020. Вип. 45(48). С. 132–138.

52. Панок В. Г. Психологія життєвої перспективи особистості. Київ: Освіта України, 2021. 312 с.
53. Петренко Т. Є. Психологічні передумови формування ідентичності жінок у зрілому віці // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2022. Вип. 73. С. 110–117.
54. Пов'якель Н. І. Основи психології емоцій : навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 248 с.
55. Роджерс К. Становлення особистості: погляд на психотерапію / пер. з англ. Київ: PSYLIB, 2018. 320 с.
56. Рожкова С. Г. Психологія життєвого шляху особистості : монографія. Київ: КНТ, 2020. 312 с.
57. Романенко Н. М. Психологічна автономія та емоційне благополуччя у жінок зрілого віку // Вісник Чернівецького національного університету. Психологія. 2021. Вип. 856. С. 59–66.
58. Руденко Л. І. Емоційна саморегуляція як чинник психологічного благополуччя особистості // Науковий вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Серія «Психологія». 2020. № 63. С. 112–119.
59. Савенко Л. І. Психологічні чинники розвитку емоційної автономії у жінок у зрілому віці // Актуальні проблеми психології. 2022. Психологія розвитку. С. 57–64.
60. Савченко Л. В. Жінка у просторі сімейних стосунків: психологічний аспект. Київ: Ніка-Центр, 2019. 208 с.
61. Савчин М. В. Психологія зрілого віку : навчальний посібник. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. 204 с.
62. Сафонова М. В. Емоційна автономія як чинник психологічного благополуччя дорослої особистості // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2021. Вип. 5. С. 89–95.
63. Семенова І. В. Особливості переживання синдрому «порожнього гнізда» жінками зрілого віку // Вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2022. № 6(7). С. 94–101.

64. Сердюк Л. З., Шамич О. М. Самодетермінація особистості як психологічна основа самореалізації // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Т. 11. Психологія особистості. Ніжин: Видавництво «Лисенко М. М.», 2017. Вип. 13. С. 367–375.

65. Скрипка Л. В. Особистісна автономія як психологічний ресурс розвитку жінки у зрілому віці // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2020. Вип. 4(5). С. 102–109.

66. Степанова М. І. Психологічні особливості сепарації в умовах сучасного соціуму // Вісник Національного університету ім. М. П. Драгоманова. 2020. № 5. С. 88–95.

67. Тадеева Т. В. Теорія самодетермінації Дісі–Раяна і навчальна мотивація // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2019. Вип. 60. С. 222–229.

68. Татарчук Т. В., Лук'янова Л. Б. Гендерна психологія : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 376 с.

69. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: психологічне конструювання. Київ: Либідь, 2013. 280 с.

70. Трушкіна Н. Сепарація у зрілому віці як фактор особистісного розвитку // Психологічні перспективи. 2021. № 38. С. 187–194.

71. Чепелева Н. В. Психологія особистісного розвитку : підручник. Київ: Каравела, 2018. 256 с.

72. Юр'єва Н. М. Психодіагностика та основи психологічного вимірювання : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 376с.

73. Hoffman J. A. Psychological separation of late adolescents from their parents //Journal of Counseling Psychology. 1984. Vol. 31, № 2. P. 170–178.

74. Lapsley D. K., Rice K. G. Psychological separation and adjustment to college: A longitudinal study //Journal of Counseling Psychology. 1988. Vol. 35, № 3. P. 286–294.

75. Beyers W., Goossens L. Emotional autonomy, psychological adjustment and identity development in adolescence and adulthood // Developmental Psychology. 2008. Vol. 44, № 4. P. 1418–1428.

76. Soenens B., Vansteenkiste M. Antecedents and outcomes of self-determination in emotional functioning // *Personality and Social Psychology Review*. 2010. Vol. 14, №1. P. 25–52.

77. Manzi C., Regalia C., Pelucchi S. Differentiation of self and psychological well-being: A study with adult samples // *Journal of Adult Development*. 2016. Vol. 23, № 1. P. 1–12.

78. Lumley M. A., Gustavson B. J., Partridge R. T. Interpersonal stress, emotional awareness, and affect in adult women // *Journal of Psychosomatic Research*. 2005. Vol. 58, № 3. P. 237–245.

79. Urry H. L., Gross J. J. Emotion regulation in older adults: Strategies, outcomes, and well-being // *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*. 2010. Vol. 65B, № 4. P. 420–425.

80. Almeida D. M., Charles S. T. The emotional experience of women in midlife: Daily stress patterns and affective reactivity // *Emotion*. 2009. Vol. 9, No. 2. P. 189–199.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика “Індекс психологічної сепарації” (автор оригінальної версії А. Гофман; українська адаптація О. Юр’єва) - використовується для оцінки рівня емоційної, поведінкової та когнітивної відокремленості особистості від батьківської фігури у зрілому віці.

Інструкція. Опитувальник подано у форматі Google Forms. Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження та оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає Вашим почуттям і поведінці.

Оцінювання здійснюється за п’ятибальною шкалою:

- 1- зовсім не згодна
- 2- скоріше не згодна
- 3- важко сказати
- 4 - скоріше згодна
- 5 - повністю згодна

Текст опитувальника:

1. Я можу приймати важливі рішення, не потребуючи схвалення батьків.
2. Я можу сказати батькам «ні», навіть якщо це може їх засмутити.
3. Я не відчуваю провини, коли вчиняю по-своєму.
4. Мої батьки не впливають на мої теперішні вибори.
5. Я відчуваю, що мої батьки поважають мої кордони.
6. Мені не потрібно схвалення батьків, щоб почуватися впевненою.
7. Я можу відкрито висловлювати свою думку, навіть якщо вона відрізняється від думки батьків.
8. Я вважаю, що повинна жити так, як хотіли б мої батьки.
9. Я можу бути близькою з батьками, не втрачаючи себе.
10. Я відчуваюся незалежною і самодостатньою у стосунках із батьками.

Ключ.

Всі твердження, окрім №8, кодуються у прямому напрямку (1–5 балів).

Твердження №8 має зворотне кодування:

$1 \rightarrow 5, 2 \rightarrow 4, 3 \rightarrow 3, 4 \rightarrow 2, 5 \rightarrow 1$

Сума балів за всіма твердженнями становить загальний показник рівня психологічної сепарації.

Інтерпретація результатів

40–50 балів - високий рівень сепарації, який відповідає зрілій автономності. Жінка емоційно самостійна, приймає рішення без надмірної залежності від оцінок батьків, підтримує здорові кордони та має внутрішню опору.

26–39 балів - середній рівень сепарації, частково завершена сепарація. Присутні риси самостійності, але залишаються елементи залежності, потреба у підтримці, коливання у самооцінці.

менше 25 балів - низький рівень, незавершена сепарація. Спостерігається значний вплив батьків на думки, почуття та поведінку жінки. Схильність до тривожності, конфліктності та труднощів у прийнятті рішень.

Додаток Б

Методика «Шкала позитивного і негативного афекту» (Positive and Negative Affect Schedule, скор. PANAS), (автори Д. Вотсон, Л. Кларк, А. Теллеген; українська адаптація - М. Кліманська, І. Галецька)

Інструкція. Опитувальник подано у форматі Google Forms. Прочитайте уважно наведені нижче твердження, що описують різні емоційні стани.

Оцініть, як часто протягом останніх двох тижнів ви відчували кожен із них. Уважно читайте кожен стан і обирайте відповідь, яка найточніше відображає Ваші почуття останнім часом.

Зазначте свій вибір за п'ятибальною шкалою, де :

1 - ніколи

2 - рідко

3 - іноді

4 - часто

5 - дуже часто

Текст опитувальника:

Оцініть, наскільки часто за останні два тижні ви відчували:

1. Радість
2. Енергійність
3. Натхнення
4. Захоплення
5. Почуття вдячності
6. Спокій
7. Задоволення
8. Зацікавленість
9. Впевненість
10. Оптимізм
11. Тривога
12. Сум

13. Роздратування
14. Виснаження
15. Почуття провини
16. Напруженість
17. Самотність
18. Страх
19. Невпевненість
20. Безнадійність

(Пункти 1–10 - позитивний афект; пункти 11–20 - негативний афект)

Ключ.

Позитивний афект (ПА) : сума відповідей на пункти

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Негативний афект (НА) : сума відповідей на пункти

11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.

Кожен показник може набрати від 10 до 50 балів.

Інтерпретація результатів.

Позитивний афект (ПА) - відображає рівень життєвої активності, натхнення, енергійності та відчуття залученості у події. Низький позитивний афект асоціюється з млявістю, апатією та пригніченістю:

40–50 балів – високий рівень позитивного афекту;

26–39 балів – середній рівень позитивного афекту ;

менше 25 балів – низький рівень позитивного афекту .

Негативний афект (НА) - відображає суб'єктивний дистрес, напруження, тривожність, роздратування і широкий спектр неприємних емоційних реакцій. Низький негативний афект відповідає стану внутрішнього спокою і врівноваженості.

40–50 балів – високий рівень негативного афекту ;

26–39 балів – середній рівень негативного афекту ;

менше 25 балів – низький рівень негативного афекту .

Для кожної респондентки підраховується два інтегральні показники позитивний афект (ПА) та негативний афект (НА).

Співвідношення ПА і НА дозволяє оцінити загальний емоційний фон та емоційне благополуччя респондентки.

Методика у даному дослідженні застосувалась для кількісного вимірювання емоційних станів жінок зрілого віку та подальшого аналізу їхнього зв'язку з рівнем психологічної сепарації.

Додаток В

Методика «Шкала реактивної та особистісної тривожності» (State–Trait Anxiety Inventory, STAI), автор оригіналу Ч. Д. Спілбергер, адаптація – Ю. Л. Ханіна (скорочена версія)

Опитувальник подано у форматі Google Forms. Опитувальник містить твердження, що описують емоційний стан. Респонденту пропонується оцінити своє самопочуття за двома шкалами:

Шкала реактивної тривожності (РТ) - включає десять тверджень, кожне з яких описує емоційний стан в момент обстеження.

Шкала особистісної тривожності (ОТ) – включає десять тверджень, які описують типові емоційні реакції та загальну схильність до переживання тривоги у повсякденному житті.

Шкала реактивної (ситуативної) тривожності (РТ)

Інструкція. У цьому розділі наведено твердження, які описують різні відчуття. Будь ласка, оцініть, наскільки кожне твердження відповідає вашому стану зараз за 4-х бальною шкалою, де:

- 1- зовсім ні
- 2- скоріше ні
- 3- скоріше так
- 4- цілком так

Не думайте занадто довго, відповідайте так, як відразу прийшло на думку. Правильних чи неправильних відповідей не існує.

Текст опитувальника:

- 1. Я відчуваю напруження і тривогу.
- 2. Я спокійна і врівноважена.
- 3. Мене турбують можливі неприємності.
- 4. Я почуваю себе розслаблено.
- 5. Я відчуваю занепокоєння через дрібниці.
- 6. Я впевнена у своїх силах.

7. Я напружена і збуджена.
8. Мене охоплює відчуття неспокою без причини.
9. Я почуваюся спокійно, без тривоги.
10. Я легко дратуюсь через дрібниці.

Інструкція до шкали особистісної тривожності (ОТ)

Нижче наведено твердження, які описують різні особистісні риси. Будь ласка, оцініть, наскільки кожне твердження є характерним для вас зазвичай за 4-х бальною шкалою, де:

- 1- зовсім ні
- 2- скоріше ні
- 3- скоріше так
- 4- цілком так

Текст опитувальника:

1. Я часто відчуваю внутрішню напругу.
2. Я спокійна і впевнена у собі.
3. Мене легко засмутити.
4. Я відчуваю впевненість у своїх силах.
5. Я схильна хвилюватися через дрібниці.
6. Я зазвичай врівноважена.
7. Мене турбують думки про можливі труднощі.
8. Я швидко втрачаю спокій.
9. Я рідко нервую без причини.
10. Я відчуваю, що часто напружена.

Ключ до методики:

У скороченій версії даної методики застосовується принцип прямих та зворотних тверджень.

Реактивна тривожність (РТ)-

Для шкали реактивної тривожності до прямих тверджень, у яких вищий бал відповідає вищому рівню тривожності, належать пункти: 1, 3, 5, 7, 8, 10

До зворотних тверджень, у яких вищий бал відповідає нижчому рівню тривожності, належать пункти: 2, 4, 6, 9

Під час обробки результатів відповіді на зворотні твердження перераховуються у протилежному напрямку: відповідь «1» бал прирівнюється до «4» балів, «2» бали - до «3», «3» бали - до «2», «4» бали - до «1».

Загальний показник реактивної тривожності обчислюється як сума балів за всіма твердженнями на може набрати значення від 10 до 40.

Особистісна тривожність (ОТ)

Для шкали особистісної тривожності до прямих тверджень, у яких вищий бал відповідає вищому рівню тривожності, належать пункти : 1, 3, 5, 7, 8, 10.

До зворотних тверджень, у яких вищий бал відповідає нижчому рівню тривожності, належать пункти: 2, 4, 6, 9.

Під час обробки результатів відповіді на зворотні твердження перераховуються у протилежному напрямку: відповідь «1» бал прирівнюється до «4» балів, «2» бали - до «3», «3» бали - до «2», «4» бали - до «1»

Загальний бал особистої тривожності це сума всіх перекодованих та прямих відповідей та знаходиться в діапазоні від 10 до 40.

Інтерпретація результатів

1. Реактивна тривожність (РТ)

10–19 балів - низький рівень реактивної тривожності, вказує на спокій, внутрішню врівноваженість та відсутність гострої емоційної напруги у ситуації “тут і тепер”.

20–29 балів - середній рівень реактивної тривожності, характеризується помірними тривожними реакціями, що посилюються у стресових умовах, але зазвичай є контрольованими.

30–40 балів - високий рівень реактивної тривожності, свідчить про значне емоційне напруження, підвищену чутливість до стресу та схильність до гострих тривожних реакцій.

2. Особистісна тривожність (ОТ)

10–19 балів - низький рівень особистісної тривожності, відображає стабільний емоційний фон, стійкість до тривалих хвилювань та низьку схильність до хронічного напруження.

20–29 балів - середній рівень особистісної тривожності, свідчить про помірні тривожні тенденції, що проявляються у значущих або складних життєвих ситуаціях.

30–40 балів - високий рівень особистісної тривожності, характеризується підвищеною емоційною вразливістю, схильністю до частих переживань та стійких тривожних станів.

Обробка результатів передбачає визначення показників ситуативної та особистісної тривожності за допомогою ключа.

Після отримання індивідуальних результатів шкали ситуативної та особистісної тривожності здійснюється їх інтерпретація та формування відповідних рекомендацій. Показники тривожності дозволяють оцінити не лише емоційний стан учасниці на момент обстеження, а й її загальну схильність до переживання напруги, хвилювання та внутрішнього дискомфорту.

Окрім індивідуального аналізу, у дослідженні проводиться обчислення середньогрупових значень ситуативної та особистісної тривожності. Подальше порівняння цих показників між різними групами респонденток із різним рівнем психологічної сепарації, дозволяє виявити загальні тенденції, визначити відмінності у переживанні тривоги та простежити закономірності, що характеризують емоційні стани жінок зрілого віку.

Співставлення результатів двох підшкал дає можливість оцінити, наскільки стресова ситуація є значущою саме для конкретної респондентки, а також відрізнити тимчасове емоційне напруження від стабільної особистісної схильності до тривожності.

Коментарі до результатів: для жінок із високими показниками тривожності важливим є формування почуття впевненості та внутрішньої опори. Доцільно зменшувати акцент на зовнішніх вимогах і надмірній відповідальності, натомість допомагаючи людині зосереджуватися на змістовній стороні діяльності,

конкретних кроках та реалістичному плануванні. Такий підхід сприяє зниженню емоційного напруження та підтримує конструктивну поведінку у складних ситуаціях.

Для жінок із низькими показниками тривожності корисним є стимулювання активності, формування внутрішньої мотивації, розвиток відповідальності та інтересу до поставлених завдань. Це сприяє підвищенню саморегуляції та підтримує оптимальний рівень залученості у діяльність.

Таким чином, результати методики не лише забезпечують кількісну оцінку тривожності, але й виступають основою для подальшої психокорекційної роботи, індивідуальних рекомендацій та поглибленого аналізу емоційного стану респонденток.